Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسفه په ساده ژبه

په بلجيم کی د قضايي فلسفې حقوقي څانگه (Y-ease)

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د کتاب نوم ---------------- فلسفه په ساده ژبه

ليکوالان:------------ -------جيني تېچمن او کيترين ايوينز

ژباړه:----------------------- امين رنځور احمدزی

کمپوز او ډيزاين: ---------- جمال ناصر ختک

د چاپ شمېر:-------------- دوه زره ټوکه

خپرندوی: ----------------- په بلجيم کی د قضايي فلسفی حقوقي ټانگه

دترلاسه کولو پتې:

کابل: د پامير سېنما شاته دوهم پوړ کتاب‌ښار ته مخامخ د هله مجلی دفتر

جلال اباد: اسحق زی مارکېټ ځمکتلی يار کتاب پلورنځی

لوگر:۱- پلِ‌علم زينت راډيو ۲- ښاروال مارکيټ حکيمي کتابپلورنځی

پکتيا: گردېزښار غزني لين علمي کتابپلورنځی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

- سریزه ۴
- فلسفه څه شی ده ؟ ۵
  - مابعدالطبیعه ....
  - اخلاقي فلسفه ....
  - سیاسي فلسفه ....
  - د علم فلسفه ....
  - منطق ....
  - د فلسفې نورې څانګې ....
- ګټه او اخلاقي اصول ....
- مارکس او مارکسیزم ....
- اقتدار او بې دولتي ....
- ژوند او مرګ ....
- د شر وجود ....
- د خدای(ج) وجود ....
  - دلیل د الهام په بنیاد ....
  - دلیل د معجزاتو په بنیاد ....
  - دلیل د علت اولی ....
  - دلیل د وجود په بنیاد ....
  - دلیل د اتقان صنع ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

- برابري ....
  - د فرصت برابري ....
  - قانون او ارزښتونه ....
  - حداقل دولت ....
- آزادي ....
  - سياسي آزادي ....
  - استقلال ....
  - د مشروطه حکومت په چوکاټ کی سياسي ازادي ....
  - د ټولنو د آزادئ تضمين ....
  - فردي آزادي او طبيعي حقوق ....
- په ژوند د فلسفې تاثير ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

دا کتاب هم د عادي لوستونکیو لپاره لیکل شوی او هم د پوهنتونونو تحصیلاتي مؤسسو او مسلکي محصلینو لپاره لیکل شوی دی، دا کتاب د کېمبریج د پوهنتون فارغ کیتېرین ایوینز لیکلی دی هغه اړتیا احساس کړه چې لوستونکي د فلسفې له لا زیاتو موضوعاتو سره آشنا شي، موږ وغوښتل چې دلته هغه پیچلي اصطلاحات په اسانه او ساده ژبه بیان او وړاندې کړو کوم چې عام فهمه نه دي او د فلسفې په نورو کتابونو کې په نسبتاً تخصصي ژبه وړاندې شوي دي. په نورو پخوانیو آثارو کې به ډېر کم داسې وي چې دی اصل ته دې پام پکې شوی وي. موږ دلته د فلسفې له براخ علم نه په اختصاري ډول یو څو متنونه راخیستی دي چې په فلسفي علم، سیاسي نظریاتو، فیمنیزم، منطق او د ژوند په مانا مشتمله دہ. د موضوعاتو د ځینې برخو په لیکلو کې د کیمبریج پوهنتون له درسي جزواتو استفاده شوی ده لیکن دا موارد په یو داسې شکل استفاده شوي دي چې هغه کسانو ته اخذ تر ډېر اسانه دی کوم چې له فلسفې سره تر دا دمه هیڅ اشنا نه دي. د فلسفې تاریخ مو دلته تر بحث لاندې نه دی نیولی لیکن ځای ځای په مستقیم او غیرمستقیم ډول فلسفي مساي او پیشنهادي حل لارې وړاندې شوي دي. په دوهم چاپ کې ځینې متونه تصحیح شوي دي یو له دغه فصلونو څخه (ژوند او مرگ) دی چې د سیاسي اخلاقو په جمله کې راځي او دوهم فصل د (مارکس او مارکسیزم) په نامه د مارکس د سیاسي نظریې تشریحي بڼه ده.

دا کتاب د علمي پراختیا او د فلسفي معلوماتو د زیاتوالي په موخه نه صرف د فلسفې د زده کوونکو لپاره بلکې د سیاست، ټولنیزې نظریې او د الاهیاتو د علم د علاقه مندو افرادو لپاره هم ډېر گټور دی.

جیني تیچمن او کیتېرین ایوینز

PHILISOPHY: A Beginners Guide

د کتاب اصل نوم فلسفه د تازه زده کوونکو لپاره دی چې په فلسفه په ساده ژبه اړول شوی دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولې اړتیا ده چې فلسفه ووایو ؟

که څه هم دا زموږ په ټولنه پورې نه محدودیږي او عامه مسئله ده. د مطالعې یو له غټو او اړینو مسایلو څخه داده چې فلسفه موږ د سات تیرئ لپاره لولو، نن ورځ زموږ د ځوانانو تر منځ د فلسفي مطالعه ډېره شوی ده مگر په ډېر کم شمېر ځوانان به وي چې فلسفه د مناسب هدف او انگیزی په خاطر گوري، دلته غواړم د فلسفی د مطالعی دوه ډوله انگیزې نقد کړم. اول: ځینی افراد چې شاید ډیری برخه به یی ځوانان وي د نورو ورځنیو مشغولتیاوو او سات تیریو تر څنگ یو ډول کلتوري تفریح هم وکړي چې یوه برخه یی مطالعه تشکیلوي چې له دی نه د خوند لپاره استفاده کوي خو فلسفه ځکه دوئ د خپلی مطالعی لپاره زیاته کاروي چې له کلتوري او روښنفکرانه پرستیژ نه برخمنه ده.

دوهم: یوه بله انگیزه چې د فلسفی په متونو پوری تړلی ده داده چې افراد غواړي خپله د پوهی او سواد سطحه پورته یوسي. له دی نه ددوئ هدف دا وي چې له فلسفي بحثونو سره لا ډیر اشنا شي او په هر څه وپوهیږي. دلته د لوستونکي هدف له مطالعی نه خوند اخیستل او یا سات تیرول نه وي بلکې د ورکړل شوو معلوماتو ذخیره کول دي چې په دغه مطلوب کتاب کی ځای په ځای شوي وي.

د خوند لپاره د فلسفې مطالعه ددی سبب کیږي چې سړی د فلسفې د عمیقې مطالعی په ځای یو څو کتابه ووایي ځینی جملی او اصطلاحات یاد کړي او ستړی او بیا د یوی بلی موضوع په لټون او تعقیب پسی لاړ شي. دلته له ټولو مهمه موضوع چې د سړي ذهن کنجکاو کوي د یوی موضوع په اړه د شخص کم معلومات او لنډفهمي ده، بلخوا د کیسی په شکل د فلسفی د تاریخ لوستل بغیر له دی چې فلسفه د سړي په ذهن کی د یو داستان په شکل پاتی کړي بله نتیجه نه لري خو له هغه کسانو پرته چې هغوئ فلسفه د یو دلچسپ مضمون په توگه وایي او تعقیبوي یې. ددی لوی مثال د پوهنتونونو دی چې هلته فلسفه د ځمکپېژندنی او جغرافیا غوندی د یو اضافي مضمون په توگه تدریسیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسفه په ساده ژبه

اساساً فلسفه د انسان تر ګردو زیاته او مهمه روحي اړتیا ده، ځکه چې انسان ژور پوهیدلو ته اړتیا لري او دغه راز پوهیدنه د انسان لپاره یوه همیشنۍ اړتیا ده. لکه چې موږ ګورو ماشومان تل په دې هڅه کې دي چې وپوهیږي دا کار څنګه، له کومه او چا وکړ. په همدې دلیل ارسطو وایي: فلسفه په طبیعي توګه نړۍ رانغاړي بناً هر انسان په یو نه یو توګه فیلسوف او یا د فلسفې تر تاثیر لاندې دی، ځکه چې په ناغوښتلې توګه ددوئ ژوند په هغو مسایلو پورې تړلی دی چې فلسفه بحث ترې کوي او فیلسوفان دغه مسایل چې د انساني ژوند بنیاد یې بللی شو په ژوره توګه څیړي او تر بحث لاندې یې نیسي او د حل لارې ورته لټوي.

له بل پلوه موږ انسانان په ژوند کې د عملي کردار لپاره مجبور یو چې همیشه تصمیم ونیسو او په بنیادي توګه له یو انتخابه پرته ژوند کول ناممکن دي، نو په همدې اساس موږ اړ یو چې پوه شو کوم تصمیم چې موږ نیسو ولې او څنګه یې باید ونیسو او د فلسفې وظیفه همدغه ده چې موږ ته ددغه انتخاب نوعیت نتیجه او حل لارې راپه ګوته کړي. نو په دې اساس فلسفه د هر انسان لاربښود دی، او د لا ښو لارو چارو او کاملو لارو چارو او نویو لارو چارو د ټاکلو لپاره یو منظم چوکاټ او سیستم ته مو ورپام کوي او په انسان کې د ژوند او نړۍ د حقیقي مانا او جوهر د پیدا کولو لپاره یوه قوي قوه او هوډ پیدا کوي د همدې لپاره موږ فیلسوف هغه څوک بللی شو چې ددغو اړتیاوو څیړونکی وي او دغه چوکاټ چې د ژوند د اصولو لپاره د فلسفې علم ټاکلی دی شنلې او څېړلی شي.

بله ضروري نکته چې د فلسفې اهمیت مخکې له مخکې راته روښانولی شي هغه داده چې ټول علوم فلسفې ته اړ دي، تر ډیره پورې دعلماوو تر منځ نظر دا موجود دی چې فلسفه د علومو په اساس ټاکلو کې مخکښ رول لري، که هغه علوم طبیعي او ریاضي علوم وي چې په تجربوي اسلوب مخکې ځي یا په برهان او قیاس، بلکې ټول هغه څه چې موږ یې د علم په نوم یادولی شو فلسفه یې نقشه ورجوړوي.

تر کومه حده چې ددې کتاب د ژباړلو اړتیا ده باید ووایم چې لکه څرنګه چې ښاغلي تېچمن په خپله د پیل په خبرو کې ویيلي دي دا کتاب د فلسفې له مسلکي اشخاصو پرته د هغو لپاره هم مهم دی چې غواړي د فلسفې په اړه په څه وپوهیږي دلته کوشش شوی دی چې د فلسفې د مطالعې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیچلي موضوعات او نسبتاً سخت اصطلاحات په ارامه او روانه ژبه وړاندی شي چې هر څوک وکولی شي استفاده تری وکړي او په موضوع وپوهیږي.

که څه هم ژباړه یو ډیر درونږ مسؤلیت دی او دا چې زه به د ژباړی په جریان کی تر کومه حده توانېدلی یم چې د مسایلو اصلي پانګه تاسو ته وړاندی کړم خو ډاډه یم چې په پښتو ژبه د فلسفې اړوند لیکنو د نه شتون په وجه دا او دی ته ورته نوری ژباړی نه یوازی چې دوخت ضرورت دی بلکې د راتلونکو نسلونو یو قرض دی چې په خفګان سره باید ووایو چې اوسنیو لیکوالانو او ژباړونکو په مناسبه توګه دغه قرض نه دی ادا کړی او یا تر اوسه پوری دی ته متوجې شوي نه دي.

زه یو ځل بیا وایم چې ژباړه یو درونږ مسؤلیت دی چې هم د لیکوال او هم د هغو کسانو پور راپه غاړه کوي کوم چې ته غواړی د لیکوال خبری په عینی شکل وروړسوی زه یې مخکی له مخکی د نیمګړتیا او کمزوری بخشش غواړم.

د یو آباد او علمي افغانستان په هیله

محمدامین رنځور

جلال آباد ۱۳۸۸هـ ل د حمل د میاشتې پینځلسمه نېټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسفه څه شی ده؟

فلسفه د هغه مسایلو مطالعه ده چې ډیر پراخ او جنجالي وي دا مسایل په ماهیت، وجود، معرفت، اخلاق، دلیل او د انسان په هدف پورې تړلي دي. په فلسفي پوهنتون کی دا موضوع په مختلفو ښاخونو تقسیمیږي چې اصلي څانګې یې عبارت دي له مابعدالطبیعه، اخلاقي فلسفه، سیاسي فلسفه، علمي فلسفه او منطق.

مابعدالطبیعه: د وجود او پیژندګلوۍ مطالعه

د ارسطو د آثارو یو راټولوونکي اندرونیکوس دغه نوم د ارسطو د فلسفې په یوې برخې کیښود، خپله ارسطو دغه برخې ته فلسفه اولی نوم ورکړی وو له فلسفه اولی نه د هغه مقصد بنیادي یا مهمه فلسفه وه، فلسفه اولی یا بنیادي فلسفه له ذات وجود، ذات علیت، او ماهیت شناخت څخه عبارت ده. اندرونیکوس د ارسطو د آثارو د راټولولو به وخت د فلسفه اولی له مربوطه رسالی طبیعیات څخه د مابعدالطبیعه فلسفی نوم راخیستی ده هغه طبیعیات د یو کتاب په بڼه راټول کړل او مابعدالطبیعه یی ونوموله یعنی هغه برخه چې طبیعیات وروسته ده.

ما بعدالطبیعه له هستئ پیژندنی څخه تشکیل شوی ده هستي پیژندنه د ذات وجود، ذات تکوین یا پیدایښت، معرفت پیژندنی یا د همغه شناخت نظریې مطالعی ته وایي. لیکن د ذهن، روح، خدای، زمان، مکان او اختیار مسایل هم تر بحث لاندی نیسي. دا په دی دلیل چې د معرفت او وجود پوره تحقیق ځینی نور مسایل هم په بر کی نیسي کوم چې په همدی مطالعی پورې اړوند دي.

اخلاقي فلسفه: د ارزښتونو مطالعه

د Ethecs اصل منشأ یوناني کلمه ده چې د منش او رفتار مانا ورکوي لیکن له اولسمی پیړۍ راپدیخوا په انګلیسي کی د اخلاقیاتو د علم د مطالعی په مانا استعمالیږي. نن ورځ اخلاق دوه متفاوتې ماناوې لري اول کولی شو اخلاق هغه نظریه وبولو چې د عقلاني سرچینو د نظریې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطالعه او بررسي کوي او اخلاقي اصول توجیه کوي دوهم دا چې اخلاق د خاصو اصولو هغه رفتار ته ویل کیږي چې د متخصصو او عادي افرادو د قبول وړ وي. د اخلاقو له ګڼو څانګو څخه طبي اخلاق، تجارتي اخلاق او کاري اخلاق بالخصوص د یادولو وړ دي. د اخلاقیاتو علم اخلاقي اصول، نیکبختي، عدالت، شجاعت او په ټولیزه توګه د ارزښتمندو او بی ارزښته خصلتونو څیړلو ته ویل کیږي.

سیاسي فلسفه: د دولت او رعیت مطالعه

سیاسي فلسفه د دولت او رعیت تر منځ مسایل شاربي، لیکن په جزیاتو او د حکومتي لوړو ژورو او د مشرتابه په طریقو ډېر نه غږیږي بلکی کوشش کوي چې دا سوالونه وڅیړي:

- ✓ ولی انسان باید د حکومت تابع وي آیا له ډار او ترس پرته بل کوم دلیل د اطاعت د منلو لپاره شته؟
- ✓ آیا موږ دولتونو لرلو ته اړتیا لرو یا د دولتونو له شتون پرته به لا د بهتر وضعیت لرونکي یو؟
- ✓ آزادي څه شی ده او رعیت تر کومه حده آزادي لرلی شي او تر کمه حده باید له آزادۍ برخمن وي؟
- ✓ برابري څه شی ده او آیا خوښوونکی ده؟

د اوسنۍ پیړی په لومړنۍ نیمایي کی فیلسوفانو د دولت او رعیت له مسایلو سره ډیره کمه علاقه درلودلی ده، تر دغه وخته دا موضوع مکرراً د فلسفی د یوی مهمی برخی په توګه لیدل کیده. د افلاطون له وخته ټولو هغه کسانو چې فلسفي مخکښ متفکرین وو سیاسي فلسفه د خپلو لیکنو په سر کی راوستی ده، په خپله افلاطون هم په دی باب دوه غټ آثار چې جمهوري او قوانین نومیږي لیکلي دي.

ارسطو هم د سیاست په نامه قوي کتاب لیکلی دی آګستاین د خدای ښار په نامه کتاب لیکلی. توماس آکویناس د دولت او رعیت حقوق او وظایف کتاب ولیکه. توماس هابز هم د لیویاتان په نامه لیکنه کړی ده. جان لاک د مدني حکومت په نامه لیکل کړي دي چې د پام وړ کتاب دی. ډیویډ هیوم د تاریخ او سیاست په نامه مطلب ولیکه. او همدا راز د معاصرو فیلسوفانو له ډلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا برخه یې له پامه نه ده غورځولې هیګل، بینتم، جان سټوراټ میل او په ځانګړي ډول کارل مارکس یادولی شو.

دعلم فلسفه

د فلسفي مسایلو د وجود تصور چې په نظام مندئ علومو پورې منحصر دي نسبتاً نوی تصور دی، دا چې اوسمهال د علم د فلسفې په نامه یادیږي تر نولسمې پیړۍ پورې یې د معرفت د نظریې یوه برخه تشکیلوله. د نولسمې پیړۍ ځینې فیلسوفان لکه جان سټوراټ میل دا د منطق د یوې څانګې یعنې استقرایي منطق په توګه تر بحث لاندې نیولې ده.

اوسمهال د علم فلسفه د فلسفې د یو ځانګړي شاخ په توګه شمېرل کیږي او په همدې عنوان په اکثره پوهنتونونو کې ځینې وخت د علم محصلینو او ځینې وخت د فلسفي محصلینو او ځینې وخت هم دواړو ډلو ته تدریسیږي. دعلم فلسفه غالباً د علم د تاریخ تر څنګ شمېرلې شي. د فلسفې د علم اکثره لاروي چې کله شروع کوي لومړی یې د خپل تحصیل ژوند له علمي فلسفې شروع کړی او وروسته یې فلسفې ته مخه کړې ده. د فلسفي مسایل چې د علم مربوط دي د هستۍ پیژندنې په مسایلو ورګډېږي یعنې د واقعیت په باره کې مسایل لکه د جاذبې قوه، مقناطیسي قوه او الیکټرونونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

منطق: د استنتاج او دليل فلسفه

د منطق د کلمې ريښه له يوناني کلمې لوګوس څخه اخيستل شوې ده چې د فکر يا دليل په مانا ده او احتمالاً داسې ده چې ځينې وخت منطق د فکر د قوانينو د مطالعې په توګه تعريفيږي ليکن ارسطو چې ددغې موضوع بنيادګزار دی منطق يې د دلايلو د مطالعې په نامه توصيف کړی دی.

له دې ټولو سره داسې هم نه ده چې د هر استدلال هدف دقيقاً د يو شي ثابتول دي بلکې د ډيرو استدلالونو هدف دادی چې يو شی احتمال لري. د منطق بهترين تعريف عبارت دی له (منطق د کامل استدلال هغه مطالعې ته وايي چې په صحت او عدم صحت پورې رابطه لري)

ځينې فيلسوفان وايي چې منطق بايد حقيقت هم د صحت غوندې تر مطالعې لاندې ونيسي ليکن حقيقت له صحت نه ډيره پراخه موضوع ده.

د فلسفې نورې څانګې

که څه هم په دې کتاب کې زموږ هدف دا وو چې تر ممکن حده دغه ليکنه د فلسفې په باب جامع واوسي ليکن بيا هم موږ به اختصار بسنه وکړه او د فلسفې ډيرې څنګې مو ناويېلې پريښودې. په دې وجه موږ د رياضياتو فلسفه، د ژبې فلسفه، د حقوقو فلسفه او د هنر يا ښکلاپيژندنې په فلسفه خبرې ونکړې. دليل يې هم دادی چې دغومره اوږد بحث په دومره کوچنۍ ليکنه کې نه ځاييږي او د يو جامع بحث لپاره قوي اثر ليکلو ته اړتيا ده چې لوستونکي له پورته يادو او ورته نورو برخو سره له مخکې بلدتيا ولري.

په ټولييزه توګه د فلسفې مطالعې ته له دوه لارو دوام ورکولی شو: يا خو فيلسوف غواړي چې جنجالي مفاهيم تعريف او تحليل کړي او د ثبوت لپاره يې اعتمادي سرچينې استعمال کړي تر څو انتزاعي او جنجالي تصوراتو ته چې د فلسفې اصلي مسايل دي او د فلسفې د توجه وړ دي تشريح او توضيح پيدا کړل شي. د فلسفې دغه دوه انواع عبارت دي له تحليلي او (Continental)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکن باید ووایو چې دغه دوه عنوانونه چندان دقیق نه دي. اوس وخت کې تحلیلي فلسفه د شلمې پیړۍ د انګلیسي فیلسوفانو ګیلبرټ رایل، جي ایل آونسټین او جي آنسکام او امریکایي فیلسوفانو لکه ډونالډ ډیویډمین، هیلري پانټام او سایول کریپکي په نومونو پورې تړل شوې ده. خو بلخوا کانټینینټل فلسفه د جنوبي امریکې او اروپا په ځینې برخو کې تر سترګو کیږي. دا فلسفه د فلسفي نظامونو د بنسټګرانو لکه هیګل، شوپنهاور، مارکس او په دې وروستیو کې د ځینې افرادو لکه سارتر، هابرماس او ډریډا په نومونو پورې تړل شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ژوند د فلسفې تاثير

فلسفه په انساني ژوند کی هم د اصولو او قواعدو له مخی او هم د ژوند پرمختګ او باریکیو د لا ښه پېژندلو لپاره یو بنیادي اصل ده. فلسفه چی د نړئ د مشهورو مفکرینو په نظریاتو او لرلید ولاړه ده معمولاً هغه مسایل شاربي چی ډیر جنجالي او پیچلي وي که څه هم فیلسوفان د فلسفې د مختلفو قواعدو په اړه موافقتونه او مخالفتونه دواړه لري خو بیا هم فلسفه د انساني ژوند د پرمختګ بهترینه لار وه. مختلف ممالک د مختلفو نظریو پلوي کوي او لا تر اوسه يې بریالۍ تطبیقوي چی د مثال په ډول اوسنی قوي او پرمختللی انګلستان هم د یو مشهور مفکر د نظریاتو پایله بللی شو.

د فلسفې په اړه پراخ او تنګ نظرونه

د تاریخ په مختلفو دورو کی فیلسوفانو د دوئ د څېړنی لاندی موضوعاتو ته کله په ډیره ژوره توګه کتلي دي او کله کله یی هم ډیر تنګ نظر ښودلی دی. بلخصوص د شلمې پیړۍ په لومړئ نیمایي کی فلاسفه وو د بحث موضوعاتو ته په نسبتاً تنګ نظر کتلي دي، لکه د آکسفورډ فلسفه چی د وین د حلقی پوزیتویزم او د ژبو د تحلیل ترکیب چی د موضوعاتو په اړه محدودیت توصیه کوي. او شاید چی همدغه امر په شلمه پیړۍ کی د علم د پرمختګ د مخنیوي باعث شوی وي.

په ۱۹۵۹ میلادي کال ارنست ګیلنر په خپل کتاب (کلمات او اشیاء) کی ډېر کلک انتقادونه وکړل. ګیلنر ادعا وکړه چی حتی مسلکي فیلسوفانو په اکسفورډ کی په خپلو څېړنو کافي وخت نه دی لګولی. او هغه څېړنی چی دوئ کړي دي د مابعدالطبیعي فلسفې له سیاست، اخلاقیاتو او د ژوند له واقعیت سره هیڅ اړخ نه لګوي. هغه وخت د ګیلنر انتقاد د چا غوږ ته کوز نشو مګر وروسته فیلسوفانو د مابعدالطبیعي فلسفې د سوالونو تحلیل ته مخکه کړه او دا مهال د هغه کسانو شمېر کم نه دی چی د ژوند په واقعیت لیکنی او فکر کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسفه په ساده ژبه

په ۱۹۷۰ میلادي کال استرالیایي فیلسوف پیټر سینګر د (حیوان آزاد) په نامه کتاب ولیکه. شاید دا د نړۍ په تاریخ کی لومړنی فلسفي کتاب وي چې د حیواناتو د حلالې د ځایونو (مسلخونو) عکسونه پکی وو. ددی کتاب یو عنوان (دبی غوښې خوړو د پخلي طریقی) باعث شو چې ډیر لوستونکي يې وښو خوړو ته مخکه کړي. همدا راز نورو فیلسوفانو جي آنکام له بارداریځ نه مخنیوی، ستیفن کلارک د حیواناتو حقوق، فیلپافورټ ترحمي قتل، جوډیس ټامسن د سقط جنین او امارتیاسن د اقتصادي علم او فلسفې په اړه کتابونه ولیکل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګټه او اخلاقي اصول

اخلاقي پایله هغه نظریه ده چې وایي کړنی باید د هغی پایلو ته په کتو تر تعقیب لاندی ونیول شي، ددی نظریې مهم قسم Utilitarianism یا فایده‌ګرایي ده او د فایده ګرایئ مشهور فیلسوفان عبارت دي له John Stuart Mill , James Mill, او Jermey Bentham.

د یوټیلیټرنیزم فلسفه هیڅ خاص اخلاقي اصل ته اړتیا نلري ددی په ځای یوټیلیټرنستان دا نظریه اختیاروي چې هر هغه عمل چې د یو انسان د نیکمرغۍ سبب ګرځي د عملي کېدو دی او ټول هغه موارد د ارزښت وړ دي چې د انسان د ګټې سبب ګرځي.

بل پلو کانت د یو ټیلیټرنیزم په ضد تر ټولو مخکښ او مشهور فیلسوف دی، کانت وایي په نیکمرغئ پسی تر شا زغلېدل بی فایدی دي ځکه کیدای شي موږ په دی کی له ناکامئ سره هم مخ شو، او که نېکمرغي ذاتاً د ارزښت وړ وي نو کله چې مضر اشخاص په نړئ کی پرمختګ کوي نېکمرغه اشخاص به د ناراحتۍ احساس وکړي. همدا راز کانت په دی نظر دی چې په نړئ کی یوازینی ارزښتمند شی د نیکئ اراده ده او نېکه اراده عبارت ده له (د هر هغه کار د ترسره کولو لپاره تمایل او عزم چې نېک وي) د کانت په نظر دا یو معقول اصل دی او هر عاقل موجود کولی شي پیروي تری وکړي ځکه انسان ته په کار دي چې تل روغ او ریښتینی اوسي حتې که په دروغو تاسو ته یوه ستره ګټه هم لاسته درځي نو باید پرهېز تری وشي.

که د کانت نظریات وپلټل شي نو تر ټولو ډیره توصیه پکې ددی لیدلی شئ چې ریښتیني اوسئ، روغ کارونه کوئ، د دروغو وعدی مه ورکوئ، سخاوت کوئ د نیکۍ غوښتونکي اوسئ خپل استعدادونه عبث مه ضایع کوئ په حیواناتو مهربان اوسئ، هیڅکله ځانوژنه مه کوئ.

اوس راځو په مقایسوي ډول دواړه نظریات سره پرتله کوو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی نمونه: فرض کړئ یوه مېرمن په یوه جزیره کی د مرگ په حال کی ده او په دی جزیره کی د هغی یوه وریره ده چی فرشته نومیږي هغه خپلې وریری یعنی فرشتی ته وصیت کوي چی ټول مال یې په یوه نیکه لاره کی ولگوي فرشته وعده ورسره کوي چی د هغې ټول مال به د یو لوبغالي په جوړېدو کی لگوي کله چی دغه مېرمن مړه کیږي او فرشته له جزیری نه ابادۍ ته راځي او هغه گوري چی د خپلی ترور پیسې په همدغه لوبغالي مصرف کړي خو یو وخت پوهیږي چی د ماشومانو یو هسپتال د پیسو د نشتوالي له امله خراب پروت دی اوس فرشته خپل نیت بدلوي او د لوبغالي لپاره ځانگړی شوی پیسی د کوچنیانو په روغتون لگوي. اوس آیا فرشته په خپل قول وفاداره پاتې شي ؟

دلته د کانت د نظریې پیروان وایي چی بلی فرشته باید په خپل قول ثابته پاتې شي ځکه چی وعده ماتول سم کار نه دی فرشته باید په خپل اصل وعده کلکه پاتی شي ځکه که هغی نه غوښتل له اوله به یی وعده نه کوله. له بل پلوه یوټیلیټرنسټان وایي چی هر څه په دی پوری تړلي دي چی وپوښتل شي چی آیا د لوبغلي په جوړېدو انسان ته زیاته فایده رسیږي او که د هسپتال، که لوبغالی مهم وو نو په خپل قول دی ودریږي خو که روغتون انسان ته له هغې زیاته گټه درلوده نو باید خپله وعده ماته کړي؟

دوهمه نمونه: د هند په کلکته ښار کی د تیریسیا مور خپل ټول عمر د مرگ په وخت کی د بی وسه او بی کسه خلکو په خدمت تېر کړ، د فایده باورانو په باور ددی کار فایده ډېره کمه ده د یو فایده باور د محاسبې له مخی د تیریسیا مور ته په کار دي چی خپل عمر د ژوندیو خلکو د خدمت لپاره وقف کړي ځکه د مړه کیدونکو کسانو په نسبت د ژوندیو مرسته کول مهم دي.

دریمه نمونه: داسی وگڼئ چی د بولیسو اداره له ډېره وخته د قاچاقچیانو د یو گروپ په لټه کی ده خو نده توانېدلی چی کومه نښانه او سند یی په اړه بیاموميِ، یوه ورځ د قاچاقچیانو یو ملگری د پولیسو اداری ته ورځي او د باند د غړو د نیولو لپاره ټول مهم اطلاعات ورکوي ددی کار انگېزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پخوانيو کړنو د هغه د پښېمانۍ احساس نه دی بلکې د هغه او د ملګرو تر منځ داخلي اختلافات دي نو پولیس باید څه وکړي؟

د یوټیلیټرنسټ په نظر باید هغه ته مصؤنیت ورکړل شي ځکه د ټولنې د اکثریت منافع په بله هره ملاحظه بهتري لري، خو کانت به د مخبر د پخوانیو جنایاتو په وجه د هغه په مجازات ټینګار وکړي. اصلاً د کانت نظریه په دی ولاړه ده چی که اسمان راپریوځي هم د حقایقو په تعمیل کی باید سستي ونشي مثلاً په هیڅ وجه باید دروغ ونه ویل شي که څه هم د هغه دروغو په ویلو تاته ګټه حاصلېږي.

دلته موږ یو ټکي ته په دقت کولو مجبوریږو د مثال په ډول: تاسو د نازیانو له وېرې څو تنه یهودانو ته په خپل کول کی پنا ورکوئ خو شېبه وروسته نازي عسکر د یهودانو د پلټنې په جریان کی ستاسو کور دررسېږي آیا تاسو نازي عسکرو ته وایئ ی څو تنه یهودانو ته مو به خپل کور کی پنا ورکړی څو هغوئ یې د وژلو کندی ته بوځي او که په دروغ ویلو به د څو تنه بېګناه کسانو ژوند ژغورئ؟ - په داسی حال کی چی تاسو مجبور یئ چی د یوی قاعدی په عملي کولو سره هغه بله قاعده نقض کړئ. خو داسی ښکاري چی یوټیلیټرنیزم هم ګڼ عیبونه لري، که فرض کړو چی د نېکمرغئ ترلاسه کول د ژوند مهم او حیاتي اصل دی او موږ ټول کوشش کوو چی په خپل ژوند کی نېکمرغي ترلاسه کړو خو دا چی نېکمرغي تل له مشروع لارو نه ترلاسه کیږي او کله کله موږ د نېکمرغئ د ترلاسه کولو لپاره د نامشروع لارو کارولو ته اړ کېږو نو آیا دا به مناسبه وي چی د یو مطلق ارزښت لپاره چی ترلاسه کول یی تر بل هر څه اړین دي له نامشروع لاری کار واخلو؟ - یا د خپلی ګټې لپاره ریښتیا پټ کړو او دروغ ووایو؟

د رابرټ نازیک په اند چی د فایده ګرایئ په ضد یو بل نوموتی فیلسوف دی ((فایده باوري موږ ته امر کوي چی ګټو ته په حقایقو ترجیح ورکړو هغه وایي په حقیقت کی انسان ته پکار ده چی تصادفي حقیقت ته په نامشروع خوشالئ بهتري ورکړي او دا د اخلاقو بنیادي اصل دی)). د فایده

(c) ketabton.com: The Digital Library

باورئ یو بل مشکل دادی چی موږ ته امر کوي چی خپل اخلاقي فعالیت یوازی تر هغو کسانو محدود کړو کومو ته چی په اسانۍ لاسرسی لرلی شو او له هر هغه چا څخه صرف نظر شو چی کومک ورسره مشکل دی.

جي مور (G,mor) ددی سوالونو لپاره یو مناسب ځواب وایي هغه څرګندوي ((دبدبختیو مخنیوی له دی ډیر مهم دی چی د خوشبختیو لټون دی وشي او که لږ یې واضحه ووایو ددی نظریاتو تایي یوازی د یو سالم عقل په فیصله سره کیدلی شي)).

بلاخره نه د کانت نظریه او نه هم د ستوراټ میل او د ملګرو نظریه یې د عوامو خلکو د صحت او تایید وړ دي ځکه چی سوال پیدا کوي چی ولی باید یو ساده نظریه لکه چی وایي د نېکمرغئ نظریه د مطلق ارزښت قابل ده د عملي کېدو وړ وي؟ - آیا موږ د جي مور د کټګورئ په شکل یوه بله درمیانه نظریه نشو څېړلی؟ - نو په پایله کی دی نتیجی ته رسېږو چی د نیکۍ لور ته تمایل تر ټولو باوري اصل دی خو تر څنګ یی په یو خاص اصل کلک درېدل هم معقوله خبره نه ده او دا په هغه صورت کی چی په همدغه خاص اصل ټینګار د یو انسان په زیان تمامېدی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مارکس او مارکسیزم

د کارل مارکس عقل چې د چک هیګل د مابعدالطبیعي او د ریکاردو له اقتصادي څواکمنو نظریاتو قوت اخلي د نولسمی پیړۍ د صنعتي انګلستان په رامنځته کولو کی ټاکونکی رول درلود.

د شلمې پیړۍ د نړۍ په سیاسي او کلتوري نقشه کی د مارکس د افکارو تاثیر تر بل هر متفکر زیات وو، خو مارکس واقعاً په څه عقیده وو ؟ - مارکسیست فلسفه چې لږترلږه تر همدې وروستیو پوری د نړۍ ډیرو هیوادو پری د وفادارۍ سوګند یاداوو دقیقاً څه شی ده ؟- دی سوالونو ته موثق ځوابونه حتی که موجود هم وي په دی کوچنۍ لیکنه کی یې ځایېدل ناشوني دي، په دی سربېره د لومړني مارکس (چې د الماني ایدیالوژۍ لیکوال وو) او وروستي مارکس (چې د سرمایه دارۍ د بنسټ لیکوال وو) تر منځ د ظاهري ناهمغږۍ تاثیراتو هم دا مسئله له مشکل سره ممخ کړی ده. له بلی خوا هغه کسان چې مارکسستان نه دي خو د نظریاتو پوهېدلو یې علاقه‌مند دي د کتابونو د چاپ په وخت د مارکس د خاصې ژبی د کارونی له امله د مارکس به سیاسي او اقتصادي استدلال نشي پوهېدای او لا یې پېچلي موارد سختوي. دلته موږ غواړو چې د کارل مارکس افکار په یوه داسی طریقه تاسو ته توضیح کړو چې نه خو ډیره ساده او توهین آمیز وي او نه هم ډېر مغلق او پیچلي.

کله چې مارکس د ټولنو په اړه بحث پیلوي هغ معتقد دی چې د یوی ټولنی سیاسي کلتوري او حقوقي وضعیت د هغه ټولنی د اقتصاد په څرنګوالي پوری تړلی دی، لکه چې مخکی مو وویل مارکس د نورو روښانفکرانو غوندی د هیګل له تاریخي او فلسفي دیدګاه نه متأثر وو، له هیګل سره د مارکس دغه علاقه د هغه له کتاب د روح بنسټ پېژندنی پوری تړاو لري، مګر د ۱۸۴۰ م په اوږدو کی هغه په دی باور وو چی د ټولنو تشکیل کوم روحي تړاو نه سره لري. دلته وو چې هغه خپل لومړنی نظر تغیر کړ او د یو بالغ نظر په توګه یی دوهم مسیر تر تعقیب لاندی ونیو او همدا ځای د هیګل او مارکس د نظریاتو د بیلتون پیل وو. مارکس تر دی وروسته یو بل پړاو ته مخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه چې اوسمهال يې خلک ډياليکټيک ماټرياليزم بولي. د مارکس په اند د يو دولت داخلي جوړښت د همغه دولت د توليدي قوی په رشد او تکامل پوری اړه لري او ددی لپاره چې وپوهېږو يو دولت څنګه اقتصاد لري اړينه ده چې د همغه دولت د داخلي کلتوري او حقوقي موقف په څرنګوالي ځان خبر کړو.

مارکس د پرمختګ مراحل د مالکيت په بېلابېلو انواعو پوری تړلي بولي. د مالکيت له اقسامو د همغه وخت يو مشهور قسم لومړنی اشتراکي مالکيت دی خو وايي اشتراکي مالکيت په هغو ټولنو کی د تطبيق وړ دی چې هلته د توليد پړاو تر اوسه نه دی تکميل شوی او د ټولنی اقتصاد په مالداریٔ او کرنی تکيه وي.

د مارکس په فکر فيوډالېزم ټولنه په طبقاتي ژوند ويشي او تر ټولو او دوه طبقی رامنځته کوي چې يوه يی هم ځمکوال او دوهم يی بی ځمکی طبقه وي او دا حالت ټولنه پانګوالیٔ ته راکاږي. په پانګوالیٔ کی هر چيرته چی راکړه ورکړه ډيره وي هلته د پانګوالو او تجارانو ظهور کيږي هغه طبقه چی د ځمکوالو له طبقی سره کاملاً متفاوته ده او دا د مالکيت دريم قسم بلل کيږي.

سرمايه داري يا پانګوالي د يوی بلی طبقی د زيږندی او حتی د کاميابۍ يوه پوړۍ ده چی د کار ابزار په کنټرول کی لري لکه کارخانی بانکونه شرکتونه او نور... دا طبقه چی له پانګوالۍ سره اوبدلی طبقه ده بوژوازي بلل کيږي.

د مالکيت پينځمه مرحله سوسياليزم ده مارکس متعقد دی چی په ټولنه کی د کاري ځواک او روښانفکرۍ په زرغونېدو سره د سوسياليزم عملي کېدل ممکن شي. پرولتاريا يعنی ټيټ پوړی صنعتي ځواک د کمې مزدوریٔ په مقابل کی کار کوي او د دویٔ په کم معاش کار کول د هغویٔ د اربابانو يعنی بورژواز طبقی د چاغښت او سرمايه کيدلو باعث ګرځي. البته پرولتاريا د خپل ژوند د تضمين په خاطر کار کولو ته اړتيا لري او دا يوازی بورژواز طبقه ده چی دویٔ ته کار او معاش

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکولی شي که څه هم د دوئ مشران د کارگرو کار کولو ته اړ دي خو په متناسب ډول د پرولتاریا اړتیا تر بورژواز هغی زیاته ده.

د مارکس په نظر سوسیالیستي انقلاب هغه وخت بریالی کیدای شي چی کله کارگره طبقه ځان تر خپلو اربابانو قوي احساس کړي دا وخت کارگره طبقه د کار ابزار په خپل کنترول کی راولي عیناً هماغسی چی پانگوالي د بورژوازۍ په کامیابۍ کی لاس لري سوسیالیزم هم کولی شي کارگر په خپلو بادارانو برلاسي کړي. مارکس سوسیالیزم له زوال څخه خالي نه بولي هغه اټکل کوي چی د کمې پاملرنی په صورت کی سوسیالیزم ډیر ژر له خپل منځ نه نړیدلی شي او د پرولتاریا دیکتاتوري د دغه مرحلی د پرځولو تر ټولو لومړنۍ نښه بولي. د مارکسیستي نظریې په بنیاد د انسان د تکامل نکته هغه وخت ترلاسه کیدلی شي چی په دغه دیکتاتورۍ غلبه حاصله شي چی په پایله کی به یی نه شخصي مالکیت وجود ولري او نه هم طبقاتي اختلافونه

مارکس یا بل هیڅ کس دا نه ده څرگنده کړی چی کمیونستي چوکاټ له څه شي سره شباهت لري، مارکس په لومړي عبارت کی یو جنت ترسیموي چی خلک خپل زیات وخت په شغل او تفریح مصرفوي په نورو توصیفاتو کی د مارکس د ښار ارمان په نوم مفکوره چی هلته انسانان یو بل نه استثماروي او هیڅ ډول طبقاتي ژوند وجود نلري او هیڅ فساد او ټولنیز مشکلات نشته.

یو مبهم بحث دادی چی آیا کارل مارکس متعقد وو چی ټولی ټولنې باید لومړنۍ اشتراکي مرحله غلامي، سرمایه‌داري، سوسیالیزم تر کمیونیزم عملي کړي او که څنگه ؟.

شواهد وجود لري چی ښيي مارکس هیڅکله ټینگار نه کاوو چی د خپل ښار ارمان ته د رسېدو لپاره غیر کمونستي ټولنی هم خپل دغه نظریې عملي کېدو ته راکش کړي. مارکسیزم وایي یوازی یو خشن انقلاب کولی شي تحمیلي حکومتونه له منځه یوسي. مارکس باوري وو چی ددغه حکومتونو په خلاف کامیاب انقلابونه کولی شي پرولتاریایي دولت منځته راوړي او هلته به هیڅ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه دولت چې موږ یې د مستبدو او منفورو دولتونو په توګه یادونه کوو وجود نه لري. پرولتاریا دولت به ډیر ژر له منځه لاړ شي او خپل ځای به کمونیزم ته وسپاري مګر تاریخ ثابته کړې چې پرولتاریا دولتونه په اسانۍ او لنډه موده کې له منځه نه ځي بلعکس دا داسې حکومتونه دي چې پنجې یې د انساني ژوند هر کونج ته په اسانۍ رسیږي. بناً مارکسیستي نه انارشیزم منځته راوړي او نه هم ازادي. خو په پایله کې دا خبره هم یادولی شو چې که جګړییز انقلاب په هر علت وي په نړۍ کې یو ناکاره او خطرناک سیاست بلل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتدار او بی دولتي

ډیری خلک به انارشي یا بی دولتي د اجتماعي کړکېچ او خشونت په توګه تلقي کوي که څه هم د انارشیزم نظریې پلویان دا نه وايي چی ګډوډي د هغوئ مطلوب هدف دی بلکی انارشیستان وايي چی که چیرته هیڅ دولت نه وای د انسانیت وضعیت به لا بهتر شوی وای، دوئ د ټولنی د نظم لپاره ځینی ساده لاری چاری ښیي. د پي جي پروډن په څېر اشخاص فکر کوي چی ټولنیزه ګډوډي او کړکیچ عادي انسانان منځته نه راوړي بلکی دا دولتونه دي چی مشکلات یې پیدا کړي دي. له حکومت نه د پروډن تعریف په دی ډول دی چی: د حکومت تر واک لاندی اوسېدل مساوي دي له نظارت لاندی اوسېدل، پوښتل کیدل، لارښوونه کیدل، قانوني کیدل، کنترولېدل، مهار کېدل، ارزیابي کېدل، تحقیرېدل او محکومېدل دداسی مخلوقاتو له لوري چی نه ددی کار مناسب عقل لري نه په نورو انسانانو کوم فضیلت لري او نه هم ددی کار حق لري.

ښی او چپ انارشېزم

کیڼ اړخي انارشیستان د نولسمې پېړۍ له اشخاصو مثلاً پرینس کرویتکیڼ څخه عبارت دي. دوئ عقیده لري چی بی دولته ټولنی د یوی دیموکراتیکی داوطلبانه همکارئ په پایله کی راتلی او ټینګېدای شي. شخصي دارایي به له شخصي لوازمو په استثنی یا ډیره کمه وي او یا به بلکل موجوده نه وي ځکه چی زراعت او د تولید منابع به د خلکو تر عمومي کنټرول لاندی وي.

ښي اړخي انارشیستان د نوی سیاسي نظریې څانګه ده چی ځینی وخت د سرمایه‌دارو ازادي غوښتونکو په نامه هم یادېږي. سرمایه دار ازادي غوښتونکي د ډیری کمی فیصدئ دولتي نظم غوښتونکي دي مګر ډېر کم له دغی ډلی نه بلکل دولت نه غواړي، ښي اړخي انارشیستان یا د هغوئ نژدی کړۍ یو داسی وضعیت ته سترګی په لاره دي چی هلته به سرمایه دار سیستم ځواب ورکوونکی وي بلکی یو څه به څارنې پرته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوئ وايي سرمايه داري د ټولنى د ټولو افرادو لپاره درنه ګټه راوړي او بلعکس قوانين او ماليات د خلکو دغه عمومي ګټه راکموي. دوئ وايي که چېرته مخالف قوانين او ماليات د توليدي منابعو د انحصار او محدوديت حق له منځه لېرى کړي په دى توګه د سرمايه دارئ طبيعي نظام بلکل خپلواک کېدلى شي.

آيا کولى شو دولت له منځه يوسو ؟

فرض کړئ موږ فکر کوو چى حکومتونه يو بد شى دى څنګه به وکولى شو ځان ترى خلاص کړو؟- موږ واقعاً نشو کولى چى ترى خلاص کړو ځکه د ځمکې د مخ هر ځاى د يو ملي دولتي قلمرو حصه ده. په تېر کى کېنې اړخو انارشيستانو باور درلود چى يوازېنئ د خلاصون لار د دولتي لوړپوړو اشخاصو ترور او يا يو ټولنيز انقلاب دى چى دلته بايد د يوى مهمى استثنا يعنى ګاندي نوم واخلو، ګاندي يو کېنې اړخى انارشيست وو هغه ويل چى بهترينه ټولنه هغه ټولنه ده چى د کوچنيو محلي ګروپونو په داوطلبانه همکارئ ولاړه وي مګر هغه د هر قسم ګډوډئ او زورزياتي مخالف وو ددى په ځاى هغه د منفي سوليز مقاومت په پلوئ ټينګار کاوو.

ښي اړخي معاصر انارشيستان (سرمايه داران) غيرانقلابي لارى چارى توصيه کوي ددوئ ځينى متعقد دي چى کولى شو په سياسي ديموکراتيکو وسايلو دولتونه له منځه يوسو. او يو شمېر نور يې فکر کوي چى هر څومره دولتونه زموږ په روزمره ژوند کنټرول زياتوي په همغه اندازه لا بې کفايته کيږي او ناکاره کيږي چى په نتيجه کى يې خودبخوده پاشل کيږي او له منځه ځي نو په دى توګه اړتيا نشته چى له خشونته ډک بدلون ته لمن ووهو.

ځينى داسى هم شته چى د سياسي مشرانو د سياست په بدلولو ټينګار کوي، انارشيستان بايد کوشش وکړي چى عاقل اشخاص او هغه کسان چى د نفوذ خاوندان دي لکه جنرالان او تجاران دولت سره له همکارئ زړه توري کړي او کله چى دغه متنفذينو انارشيزم ته پنا راوړه دولت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله له منځه ځي. خو دا چې آیا حکومتونه له دیموکراتیک پلوه پرځول ممکن دي ؟- په دی نظر اتکاء چندان معقوله نه ده. عثماني لویه امپراتوري چې د مؤرخانو له نظره فوق‌العاده بی کفایته او فاسده وه کله چې له څو سوه کاله دوام وروسته وپرځېده بی دولتي یی منځته رانه وړه بلکی د عثماني امپراتورۍ له نړېدو وروسته کوچنی خو مضبوط دولتونه رامنځته شول چې تر ډېره صالح او له فساده پاک حکومتونه وو.

دا چې موږ ولی دولتونه لرو او ولی باید د دولتونو تر حکم او قوماندی لاندی کار وکړو ددی سوال ساده ځواب دادی چې هر هغه څه چې طبیعي دي نه تری تېرېدل ښه خبره ده او نه هم طبیعت د حل د یوازینۍ لاری په توګه منل معقوله ده. ځینی خلک وایي د بشر لپاره هر څه چې ممکن دي طبیعت بلل کیږي فکر کوو چې دا مفکوره تر یو حده افراطي ده ځکه انسان په خپل ژوند کی متواتر بدلون ته اړتیا لري او د بدلون لپاره په طبیعت کی انساني دخالت ته اړتیا ده. بلخوا هر هغه څه چې دا مهال یې موږ طبیعي بولو او انسان ته پکی لاسوهنه ممکن نه ده غیرطبیعي بلل منصفانه خبره نه ده.

توماس هابز چې د انګلستان د داخلي جنګونو په موده کې یې ژوند کاوو وایي: دولت د بشریت له طبیعي حالت سره هیڅ رابطه نه لري هغه په دی باور دی چې د بشر خپل اصلي حالت ډېر وحشي او خطرناک دی خلک دولتونه تاسیسوي چې له خپل طبیعي وحشي وضعیت نه وتښتي. هابز وایي لومړنی دولت د یو قرارداد په پایله کې رامنځته شو چې خلکو توافق وکړ څو یو پاچا وټاکي او مطلق قدرت به له هماغه سره وي او ددی قرارداد اصلي هدف د اقوامو او اقشارو ترمنځ سوله قایمول وو. هغه ټینګار کوي چې سوله د یو دولت د رامنځته کولو لومړنی شرط دی او سوله هغه وخت راتلی شي چې کله حاکمان د قدرت مطلق واکمنان وي هغه د واک تقسیم او محدودیت د کورنیو جګړو د پېښیدو اصلي علت بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دولت او طبيعت په اړه د هابز نظر د فيلسوفانو تر نيوکې لاندې راغلی چې له دغه معترضينو څخه يو مشهور يې هم جان لاک دی لاک وايي انسان طبيعي مسلم حقوق لري، د ازادۍ مالکيت او ژوند حق لري او د دولت وظيفه صرف او صرف د سولې برقراري نه ده. په همدې وجه د دولت قدرت بايد محدود وي او په يو قسم بايد د مختلفو سازمانونو تر منځ تقسيم شي. د جان لاک دغه شان نظرياتو د امريکا په انقلاب ژور تاثير درلود او د استقلال اعلاميه طبيعي حقوقو ته څرګنده اشاره لري.په همدې توګه لاک او هابز په دې اختلاف سره لري چې د دولتونو پّ نه شتون کې انسانان څنګه لارې چارې وکاروي؟-.

د انسان نوعيت داسې دی چې کولی شي ځان له اجتماعي نظم او ترتيب سره برابر کړي که څه هم دغه ترتيب او نظم دده لپاره ډېر مختلف او متغير وي. بعضي طوايف او قبايل په سوله کې ژوند کوي ځينې نور يې په جنګونو سره اخته دي او ځينې يې هم په خپلو همسايه‌ګانو د چور او چپاول له لارې خپل ژوند تامينوي. په دې وجه موږ نه پوهيږو چې په طبيعي حالت کې د انسان اوسېدل او زندګي به څنګه وي ځکه چې د انسان د ژوند طرز ځينې وخت سولييز دی او ځينې وخت جګړييز او نامناسب.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند او مرگ

د فلسفی ځینی پخواني مسایل د ژوند او مرگ په سوالونو پوری رابطه لري او دا موضوع له نژدی دوه زره کاله راهیسی تر بحث لاندی ده. په اخلاقي فلسفه کی د قصدي او غیر عمدي قتل، ځانوژني، په بل چا د خپل ځان د وژني، د جنین د سقط او د ځنکدن په وخت کی د یو چا د پرېښودلو په داسی حال کی چی کولی شی ویې ژغوری گڼ سوالونه مطرح کیږي.

قتل څه شی دی ؟-

قتل وژل دي لیکن هره وژنه قتل نه دی دا عبارت ده د انسانانو لخوا د نورو انسانانو قصدي او عمدي وژلو څخه. په دی صورت د حیواناتو له منځه وړل څه د انسان په لاس او څه د نورو حیواناتو په مټ دقیق قتل نه حسابېږي.

دوهم د قتل مرتکب باید پوه شي چی دده مستقیم عمل د یو چا د مرگ باعث کیږي او که هغه نه پوهیږي نو دده دا عمل تقصیر نه بلل کیږي، یو کس چی ځان یې په ډیر مهارت سره د ونی په شکل پیچلی وي او یا یې ځان پکی پټ کړی وي او یو بل څوک یې په ناپوهۍ په لوري ډزی کوي او لگیږي قاتل نه دی لیکن که یو څوک د ډیرو خلکو تر منځ ډزی کوي او دی ته نه گوري چی مرمۍ په چا لگیږي برحق قتل حسابېږي.

دلته د یوی نکتی یادول ضرور دي چی قتل یوه حقوقي مسئله ده او دا چی د قتل موارد د قانون په اساس څه حکم لري د مختلفو هېوادونو تر منځ فرق کوي. کم عمره ماشومان نه شو کولی په قتل متهم کړو ځکه چی هغوئ نه پوهیږي چی مرگ علت او معلول څه شی دي لیکن د نسبتاً اوچت عمر ماشومان چی د مرگ او قتل په باب په څه پوهیږي او په دی جنایت قادر دي فرق لري. د عاقل او بالغ کس دا ادعا چی نه پوهېده وسله خطرناکه ده او یا دا چی وژل یو جنایت دی نه منل کیږي. دا لنډ توضیحات ډیری سوالونه بی ځوابه پرېږدي لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ✓ آیا قتل مختلف اقسام لري؟-
- ✓ آیا قتل دقیقاً د یو بیګناه کس د وژلو مساوي دی؟-
- ✓ آیا جنګ د قتل له انواعو څخه یو دی؟-
- ✓ آیا له ځانه دفاع کول اساساً قتل حسابیږي؟-
- ✓ آیا قتل یو بد تعریف لري؟-

د امریکا په قانون کی قتل په لومړئ دوهمه او دریمه درجه طبقه بندي شوي دي دا طبقه بندي په هغه زمینه پوری تړلی ده چی د هغی زمینې په مټ عمدي قتل رامنځته شوی دی خو په انګلستان کی بیا قتل پّ دوه طبقو تقسیم شوی دی قصدي او غیر قصدي قتلونه.

قتل عموماً عبارت دی له هغې وژنی څخه چی یو انسان د یو داسی جرم له کولو پرته ووژل شي چی د وژلو لپاره یې لازم جواز موجود وي. ددی اطلاق په اساس غیرنظامیان او عادي خلک چی په جنګ کی وژل کیږي د قتل قربانیان بلل کیږي. دا د فلسفې نظر دی ضرور نه ده چی حقوق دانان دی له دی وروستي نظر سره موافق وي. په جګړه کی ښکیل داوطلب سربازان په هغه صورت کی بیګناه نشي بلل کیدای چی جګړه غیر عادلانه وي په دی صورت کی عساکر یا خو قاتلین حسابیږي او یا هم د قاتلینو شبیه کوم بل څه -. د عسکرو دا دلیل سم نه دی چی (ما یوازی د امر اطاعت کړی دی) د مثال په ډول: هغوئ چی په نسل وژنه کی برخه لرله همدغه بهانه کوله خو دا بهانه معقوله او د منلو وړ نه ده. د منځنیو پیړیو فیلسوفان دا خبره تاییدوي چی دفاعي جنګ روا دی. ویتوریو او ګروتویس وایي چی د غیرنظامیانو او عادي خلکو په نښه کول هیڅکله جواز نه لري او دا کار عیناً قتل حسابیږي.

زیاتره فیلسوفان له ځانه دفاع کول بی قیدوشرطه روا حق بولي. توماس هابز لیکي: موږ نشو کولی انسان له خپلې دفاع نه محروم کړو دداسی چا په مقابل کی چی دده په لور زغلي او له منځه وړل یی غواړي. او دا میثاق چی په تشدد نشو کولی د تشدد مخه ونیسو باد او هوا ده، هر انسان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند کولو حق لري له خپل ځان نه دفاع کول د ژوند له حق سره مساوي ده خو په دې شرط چې د مدافع شخص انګېزه له ځانه دفاع وي نه حمله کوونکي ته صدمه رسول. د تېښتې د امکان په صورت کې د مهاجم وژل روا نه دي په داسې حال کې د مهاجم وژل چې د خپل حفاظت بله لار نه وي موجوده د غرب قضايي حوزه قتل نه بولي. په امريکا او فرانسه کې افرادو ته د شخصي دارايئ د حفاظت لپاره د مهاجم وژل جايز دي.

کله چې د قتل نوي توجيهات ليدل کيږي مجبور يو چې قتل ته هم يو نوی تعريف ورکړو لکه سياسي ترور، د خلاصون جګړه او داسې نور... خو که توجيه هر رنګه موجوده وي عمومي او واضح خبره داده چې قتل يو رذيل عمل دی.

ځانوژنه څه شی ده ؟

ادعا کيږي چې ځانوژنه يو شريف عمل دی ځينې وخت د سقراط مرګ د يو دليل په توګه راوړل کيږي خو دا نمونه دا خبره نه ثابتوي چې ځانوژنه يو ښکلی عمل دی. خو بيا هم کولی شو ووايو چې هر ويرانوونکی عمل ځانوژنه نه ده، له خطره ډک عملونو سره مينه لرل لکه د تيز رفتاره موټرو زغلول چې د مرګ باعث کيږي ددې نښه نه ده چې هغوئ واقعاً غواړي چې مړه دې شي. له فوځ يا خطري مرګوني بل هر ځواک سره يو ځای کېدل د ځان د وژلو مانا نه لري حتی يو سرباز چې ځان په نارنجک ورغورځوي څو د خپلو نورو ملګرو ژوند وژغوري له مرګه وروسته د زړورتيا مډال ورکول کيږي او په ځانوژنې نه متهمېږي.

په خپله د سقراط مرګ ځانوژنه نه وه، د يونانيانو تر منځ د شوکران څښل د اعدام يو شکل بلل کېده. فرض کړئ که په اعدام محکوم يو زنداني د زهرو له څښلو غاړه غړولی وای نو د اعدام حکم به يې په يوه بله خطرناکه طريقه عملي شوی وای. د سقراط له لوري د شوکران څښل په دې مانا وو چې هغه غوښتل د دار تختې ته په يوه نسبتاً اسانه او ارامه لار ورشي خو ځان ته له داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاری د مرگ سزا ورکول لازم عمل نه دی ځکه کېدای شي سقراط د مرگ له سزا بخښل شوی وای په هغه حالت کی به سقراط هېڅکله شوکران نه وو څښلي.

د ځینو په نظر ځانوژنه هر وخت بده نه وي ځکه ځینی وخت ژوندي پاتې کېدل ډیر بد عواقب لرلی شي چی له مرگه هم بدتر وي. یو ډله خلک وایي ژوند زما خپل دی هر وخت چی هر څه می زړه غواړي له ژوند سره یی کولی شم. ځینی وخت له مرگه د بدتر حالت له ویرې خلک ځانوژنی ته ترجیح ورکوي مثلاً له نازي المان سره د جنگ په وخت به انگلیسي مامورینو زهري کپسول له ځان سره گرځول ځکه که نیول شوي وای تر داسی اندازی شکنجه کېدل چی تر مرگ سل واره بدتر وو. کله چی د دردونو د مخنیوي تکتیکونه محدود وو د سرطان مریضانو ته به تر حده زیات مرفین ورکول کېدل چی عیناً حکم یی درلود. دا چی آیا کولی شو ووایو چی ځانوژنه همېشه روا ده ؟- ځینې خلک استدلال کوي چی دقیقاً هماغسی چی یو انسان حق لري خپل زاړه اخبارونه د کور زاړه لوښي او لباسونه له منځه یوسي خپل ژوند ته هم خاتمه ورکړي ځکه زندگي د هر چا شخصي ملکیت دی او د هر چا ژوند په همغه کس پوری تعلق لري.

سمه ده دا به ومنو چی هر کس د خپل ژوند مالک دی لیکن دا به څومره لازمه وي چی خودکشي هم د انسان خپل حق وبلل شي ؟-

زما حق به د یو بی ارزښته شي لکه زوړ اخبار او د چای د زاړه لوښي د له منځه وړلو لپاره ومنو لېکن دا په دی مانا نه ده چی موږ د هر هغه څه د له منځه وړلو حق لرو چی موږ یی مالکان یو. ژوند د یو انسان له ارزښته ډک ملکیت دی او ددی ملکیت له منځه وړل د یو انسان مطلق حق نه شو بللی ځکه ځینی وخت د یو چا په ژوند پوری د نورو انسانانو ژوند تړلی وي. په پخواني روم کی پلارانو خپل اولادونه له منځه وړلی شول ځکه هغه وخت دا نظریه غالبه وه چی اولادونه د هغوئ په پلرونو پوری تعلق لري او د همدی تصور په بنیاد میړونو خپلی ښځې هم وژلی شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په غرب کې د عیسویت او ورپسې د فیمنېزم له تاثیر وروسته ټول دغه ډول پخواني رواجونه او د مالکیت نظریات وحشي وبلل شول.

ژوند د هر انسان خپل حق نه دی بلکې په یو ډول د هغه د ژوند حق له هغه ماحول سره شریک دی چې دی پکې اوسېږي او ده ته یې روزنه ورکړې ده. مثلاً په جاپان کې ځانوژنه تر ډېره قبیح عمل نه بلل کیږي خو که په فساد تورن یو جاپانی تجار په خپل فساد کې رسوا شوی وي او هغه د خپلې رسوایۍ په پایله کې وغواړي ځان ووژني دا به د جاپان په نسبت په یو غربي هېواد کې بده وګڼل شي ځکه چې هغه غواړي د پولیسو د مجازات له وېرې دا کار وکړي. په غرب کې ځانوژنه له متضررو اشخاصو د ښښنې د غوښتو یوه لار نه بلکې له سزا نه د شرمناکې تېښتې په توګه تلقي کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شر وجود

په نړۍ کې د شر موجودیت د توحیدي خدای پېژندنې لپاره عمده مسأله ده چې په بنیاد یې خدای مطلق مهربانه او مطلق واکمن دی. ځینې نور دینونه وجود لري چې د هغوئ د لمانځنې خدایان نه مطلق رحیم دي او نه مطلق قادر. همدارنګه داسې دینونه هم شته چې وایي د خدای ذات یو ناپیژندل شوی شی دی په همدې دلیل ددغه دین پیروان ګمان کوي چې د یو ناپیژندل شوي خدای عبادت کوي.

د اسلام، عیسویت او یهودیت برخلاف هغه ادیان چې ګڼ شمېر خدایان لري د شر د وجود شاید د خپلو خدایانو تر منځ د کشمکش نتیجه وبولي چې نه مطلق قادر دي او نه مطلق رحیم.

ملحد فیلسوف ډیویډ هیوم د شر مسئله داسې تشریح کوي: که په نړۍ کې د شر وجود د خدای په اراده وي په دې صورت کې هغه خیرخواه نه دی او که د شر وجود د خدای په اراده نه وي نو په دې صورت کې هغه مطلق قادر نه دی. دا چې شر به خامخا یا د خدای په اراده وي یا د خدای بې ارادې، نو په دغه دواړه حالته کې به خدای هم یا مطلق قادر نه وي یا مطلق رحیم. او دریمه نتیجه هم ممکن ده او هغه دا چې خدای بلکل وجود ونلري. ډیویډ هیوم دا مسئله واضح نه کړه لیکن په خپلو لیکنو کې یې ځای ځای د شر وجود د خدای د عدم وجود د یو دلیل په توګه کارولې دی په همدې دلیل موږ د هیوم د دریم نظر په سر له بحث نه صرف نظر کوو.

موږ به معمولاً د هغه شر تر منځ چې انسان یې ایجادوي او د هغه شر تر منځ چې انسانان کنټرول نه پرې لري په تمیز قایل شو. دا چې یو انسان بل ته شر پیدا کوي کولی شو اخلاقي شر ونوموو خو د زلزلې، قحطۍ او مریضۍ په شان شرونه طبیعي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الاهیاتو ځینی عالمان تاکید کوي چی شر صرف یو ذهني مفهوم لري. د شر او بد کلمات د نارضایت له صفاتو پرته بل څه نه وي، یعنی که په ساده ژبه ووایو هر هغه څه چی زموږ بد راځي او نفرت مو تری کیږي شر دی او هر هغه څه چی موږ ورسره موافق یو خیر یې بولو.

د ابن میمون په شان فلاسفه متعقد وو چی هر هغه څه چی له خیر نه خالي وي او د انسان تاوان پکی وي شر دی. بیماري، قحط، فقر او جهل ذاتاً شر دی ځکه چی انسان ته بدبختي راوړي. انسان نشي کولی ووایي چی شر خدای پیدا کړی دی، که فرض کړو ووایو چی یو سړی ړوند دی هغه ته ړندیدل شر دی ځکه چی عدم بینایي ده. یا په ملاریا ککړ یو کس ته د هغه د صحت غیر سلامتي یو شر ده خو دلته شر عدم نه ده وجود ده، د وینی په جریان کی د پلازما په نامه د ذره بیني موجود وجود.

بل اعتراض په هغه نظریه دی چی هم شر عدم او نشت بولي او هم یې د علت د قوی په توګه مطرح کوي کولی شو استدلال وکړو چی نشت نشي کولی د هیڅ څه شي علت شي ځکه یو څه چی نه وي نو علت به څنګه شي.

کله چی د علت او معلول مسئله راځ نو ضرور ده چی سرچینه به یې له یو وجود نه شروع کیږي. مثلاً ستالین او هتلر د یو وحشتناک شر علت ول هغوئ په خپل نوبت نور شرونه راوتوکول. دلته شر له خپلی سرچینی نه شروع شو او د دغی سرجینی په توګه ستالین او هتلر علت ول نه عدم او نشت.

ظاهراً د عدم نظریه د شر له مسئلی نه عاجز دی نو که شر د خیر نه شتون ته وایي دلته دا سوال مطرح کیږي چی څه علت دی چی دغه وحشتناک واقعیتونه رامنځته کیږي که چیرته خدای مطلق رحیم او مطلق قادر وي نو ولی اجازه ورکوي چی دغسې وحشتناک حقایق رامنځته شي ؟-

آیا د خدای او انسان د خیرخواهئ تر منځ فرق شته ؟-

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چېرته په همدی نکتې توافق وکړو چې د انسان او خدای خیرخواهي په نوعیت کی متفاوته ده نو آیا دا د شر د مسئلی حل دی؟

ددی سوال په جریان کی سړی ویېلی شي چی آیا هغه خدای چی خېرخواه نه دی د عبادت لایق دی؟- دا ډېره لری ښکاري چی خیرخواه خدای دی وکولی شي وحشتناک شر چی په دنیا کی موجود دی امضا کړي او روا دی یې وبولي. که یو شخص د ماشومانو یوه ډله په حبس کی واچوي او تر مرگه یې وږي کړي داسی شخص به خلک دارالمجانین ته بوځي او د لیوني گمان به پری وشي نو څنگه به یو مطلق قادر خدای وکولی شي هره ورځ د قحطۍ له وجی معصوم ماشومان ووژني؟-

همدا راز دا سوال مخی ته راځي چی د تکوین د نظریې دا دعوه چی خدای انسان په خپل شکل پیدا کړی دی څنگه ومنو. د الاهیاتو عالمان چی د متخصصو مؤمنانو اکثریت یی تشکیلوي وایي چی د خدای او انسان تر منځ شباهت جسماني شباهت نه دی بلکی تر ډېره حده دغه شباهت روحاني شباهت دی نو آیا په دی صورت کی د اجماع په باب د تکوین تفسیر رد کړو؟-

ظاهراً د خدای له وجود نه منکر فیلسوف ډیویډ هیوم وایي: د خدای په اړه دا تصور چی انسان یی په خپل شکل پیدا کړی دی کاملاً غلطي ده. آیا له دی نه دا نتیجه واخلو چی خدای خیرخواه دی خو قادر مطلق نه دی ؟- هیوم په ریشخند انداز سره وایي هغه خدای چی دا نړۍ یې پیدا کړی ده لومړی یې باید خپل هنر په یو بل څه ازمایېلی وای. هیوم وایي شاید د جهان خالق زوړ شوی وي یا شاید د نړۍ جوړوونکی خدای کوچنی ماشوم وي چی تر اوسه لا تازه زده کړی کوي.

که چیرته شر یوه طبیعي پدیده وي او انسان هم د خیر او شر تر منځ په فرق او انتخاب کولو کی خپلواک وي نو په دی اساس موږ باید د خیر او شر تر منځ په انتخاب قادر واوسو. لیکن د سیلابونو، خشک‌سالۍ او بېمارۍ په شان شرونه د انسان د انتخاب په نتیجه کی نه راځي، د هیوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

نتیجه گیري داده چې زموږ لپاره د خدای ذات نالیدلی او ناپیژندل شوی دی او موږ نشو کولی یو نالیدل شوی شی کاملاً وپېژنو.

البته د هغه کسانو لپاره چې ملحدین دي د شر مسئله مطرح نه ده نږی اتفاقاً د شرورو لرونکی ده دقیق هغه ډول لکه نور طبیعي اشیاء چې وجود لري. د ملحدینو یوه ډله وايي چې د شر موجودیت همغه څه دي چې دوئ لا نور د خدای په وجود بی باوره کوي. لېکن د شر مسئله په خدای د بی باورئ مطلق او مطمئن دلیل نه دی که څه هم ځینی وختونه دا مسئله د خدای د وجود په وړاندی غاښ ماتوونکی ځواب وي خو په حقیقت کی داسی نه ده. موږ یو څو ځوابونه وړاندی کوو هغه چې تر اوسه مذهبي او غیرمذهبي فیلسوفان پری په بحث اخته دي.

- شر وجود نه لري
- خدای وجود نه لري
- شر هم وجود لري خدای هم وجود لري، هغه مطلق مهربانه دی لیکن مطلق قادر نه دی
- شر او خدای دواړه وجود لري، هغه مطلق قادر دی خو مطلق مهربانه نه دی
- شر او خدای دواړه موجود دي، لیکن خدای نه مطلق رحیم دی نه مطلق قادر
- خدای موجود دی لېکن تر اوسه په مکمل ډول د هغه د ذات درک او پېژندګلوي نه لرو
- څه مسئله نشته، د خدای څرګنده خېرخواهي د هغه څرګند قدرتونه او د شر ښکاره او ثابت موجودیت متقابلاً سره جوړ دي لېکن ددغه جوړښت نوعیت یو راز دی چې د بشر له درک او فهم نه لوړ دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خدای وجود

یهودیت او مسیحیت دینونه خدای د یو نامخلوق او نامتناهي موجود په توگه تصور کوي چی نړۍ او هر څه چی په نړۍ کی دي همغه پیدا کړیدي. دا موجود د بشر په نسبت د خالق مقام لري ددغه دواړو دینونو په عقیده خدای د پلار په مقام دی چی خپلو انساني بچیان هم په دی دنیا او په اخروي دنیا تعذیبوي او تحسینوي. اسلام یعنی دریم لوی توحیدي دین په ځینی مواردو کی له دغه دواړو دینونو سره مشترکات لری. که څه هم مستقیماً خدای د پلار په توگه نه تلقي کوي لېکن بیا هم ددی باوجود الله یعنی د مسلمانانو خدای په قرآن کی د هو په لفظ ځانته اشاره کوي او دقیقاً د یهودانو او مسیحیانو د خدای په شان انسان تعذیبوي او تحسینوي.

البته د خدایانو مربوط تصور ددغه دریواړو دینونو له تاریخچی ډېر پخوا دی، داسی تر سترگو کیږي چی د خدای په اړه تصور د نړۍ د تاریخ په ټولو پیژندل شوو ټولنو کی د یو اساسي تصور په توگه موجود وو. د فیلسوفانو په باب باید ووایو چی هغوئ پیړی پیړی د خدای د وجود په اړه فکر کاوو د هغوئ علاقه غالباً په دلایلو متمرکزه وه.

آیا کولی شو د خدای وجود اثبات کړو ؟-

او یا دا چی هغه تنها تر ایمان پوری متعلق وبولو ؟-

د خدای د وجود د اثبات لپاره مهمترین دلایل عبارت دي له : دلیل د الهام په بنیاد، دلیل د معجزاتو په بنیاد، دلیل د علت اولی، دلیل وجودي، دلیل اتقان صنع.

دلیل د الهام په بنیاد

ټول دریواړه لوی توحیدي دینونه ادعا کوي چی ځینی وختونه خدای نارینه او ښځینه وو ته ځان په مخصوصه توگه ښايي په دی توگه درېواړه دینونه تعلیم ورکوي چی خدای په کوه طور کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان موسی (ع) ته ښودلی دی او لس فرمانونه یعنی لس لوحی او قوانین یې هغه ته ورکړل. په دی سربېره عیسویان عقیده لري چی څرنګه د نوي تعهد په بنیاد خدای عیسی مسیح په واسطه نوی شریعت بشر ته وحی کړ، په داسی حال کی چی اسلام وايي خدای یعنی الله له محمد سره خبری وکړی او بېلابېل دستورات او قوانین یی هغه ته ورکړل او مومنانو ته یې زېری ورکړ. همدا راز ځینی وخت عادي مومنان ادعا کوي چی د خدای د وجود په باب شخصي الهامات لري دوئ دغه الهامات ځینی وخت د خوب ځینی وخت د خیال او ځینی وخت د خارق العاده او معجزه یي تجربو په اساس یادوی. لېکن ددوئ مخالفین دغه خبره ردوي او وایي چی اکثره وخت انسان په خوب کی هغه څه ویني چی اصلاً حقیقت نه لري مثلاً یو څوک په خوب کی الوتونکی انسان ویني حال دا چی الوتونکی انسان بلکل وجود نه لري یانې خوب او خیال د اعتماد وړ دلایل نشي کېدای.

دلیل د معجزاتو په بنیاد

معجزات څه شی دي ؟- تر ټولو مشهور حکایت دادی چی معجزه ّپ انساني امورو کی غیرعادي واقعه ده چی معمولاً د ښه او یا بد شخص لپاره ګټوره ده او د خدای په مستقیم دخالت سره رامنځته کیږي. او یا د خدای په امر سره د پیغمبرانو او پاکو خلکو په واسطه رامنځته کیږي. معجزات اکثره د طبیعت برخلاف پېښېږي مثلاً کله چی انسان مړ کېږي هیڅکله بیا نه ژوندی کیږي خو که خدای وغواړي د خپل نېک بنده په لاس کولی شي مړي بیا ژوندي کړي.

معجزات هغه خارق العاده وقایع دي چی علم یی په بیان او درک قدر نه دی په همدی حال کی ماټریالسټ فیلسوفانو ته چی علمي ذهن لري هیڅ خارق العاده پېښه دومره خارق العاده نه ده چی د مادي علت فاقد وي، ماده پرست فیلسوفان یوازی په همغه حقایقو باوري دي چی مادي علم یی تصدیق کوي. اور همېشه سوزول کوي یخ همیشه یخول کوي، ټول طبیعي مواد د جاذبی د قانون طابع دي، اوړی همېشه په پسرلي پسې راځي، او ټول ژوندي سر یوه ورځ مري. روښانه ده چی

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړۍ د علت او معلول د قوانينو محکومه ده او که تر اوسه په کوم کار زموږ علم نشته باور دی چې په راتلونکي کې به پوهان ورته ورسېږي.

ډيويډ هيوم (۱۷۱۱-۱۷۶۰) د هغو دين ضد دلايلو تر ټولو مخکښ مسؤل دی کوم چې دا وخت د غرب په الحادي محافلو کې رايج دي. هغه وايي: د طبيعي قوانينو د صدق لپاره ډېر زيات دلايل شته دي خو د معجزاتو د تاييد لپاره ډېر اندک ثبوتونه شته کوم چې طبيعي قوانين يې نقضوي. هيوم وايي خلک طبعاً دروغجن هم شته دا چې فرد دروغ ووايي يا د غلطۍ مرتکب شوی له دی ډير احتمال لري چې ووايو طبيعي قوانين باطل شوي دي.

دليل د علت اولی

د علت اولی مهمترين بحث له منځنيو پېړيو زموږ لاس ته رسېدلی دی، دا دلايل په دی توګه جريان مومي:

هر علت علت لري او خپله همدغه علت هم يو علت لري اخيري علت هم يو علت لري او دا مسير همداسی د وروسته په لور تر اخره دوام مومي. اخيراً به همدغه علت يا متناهي ختمېدونکی وي او يا نامتناهي نه ختمېدونکی. اوس که دغه مجموعه متناهي وی نو بايد د شروع يوه نکته ولري چې کولی شو هغې ته لومړنی علت ووايو او دغه علت اولی خدای دی. او که دغه مجموعه نامتناهي وي څنګه ؟- آکويناس له ډيرو ملاحظاتو وروسته دا امکان ردوي چې ټوله نړۍ له ازله موجوده وه او د زمان شروع يی نه درلوده، لېکن دلته بايد وپوهېږو چې ارسطو په دی باب هيڅ تشويش نه درلود هغه باوري وو چې نړی له ازله موجوده وه که چېرته د ارسطو خبره سمه وي نو د علت اولی دلايل بې اعتباره کيږي.

آيا کولی ووايو چې د علت او معلول دلايل خطا نه دي؟-

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا ممکن ده چې د علت او معلول ارتباط به خپل ذات کې هیڅ نه وي او دا هسی د بشر د ذهن زیږنده وي؟-

یا دا چې وپوښتو آیا ریښتیا هم علت له ازله وجود لري او زماني آغاز او شروع لري که نه ؟-

که د اکویناس دغه ادعا چې د نړۍ له ازله شتون نا ممکن دی ومنو نو باید پوښتنه وشي چې آیا د خالق لپاره د ازلی وجود تصور آسان دی؟- او که دی نو ولې ؟-

که چېرته موږ ومنو چې د خدای وجود له ازله وو نو دلته د ارسطو نظر په خپله تاییدیږي چې د ازل په نامه یو څه شته او دا حق بیا ارسطو ته حاصلیږي چې ووایي نړۍ له ازله موجوده وه. برعکس که ووایو چې خدای له ازله نه وو موجود نو په دی توګه دا خبره منځته راځي چې د خدای وجود هم باید علت ولري هغه علت هم باید یو علت ولري او همداسی تر اخره.

بعضی فیلسوفان وایي چې خدای په خپله د خپل ځان علت دی لېکن دا تصور چې علت په خپله د خپل ځان علت کېدلی شي د ازل تر مسئلی هم سخت او پیچلی بحث رامنځته کوي، یانی څنګه یو موجود چې وجود ونه لري کولی شي چې خپل ځان رامنځته کړي ؟-

دلیل د وجود په بنیاد

مشهور فیلسوف آنسلم (۱۰۳۳- ۱۱۰۹) له مقدس کتاب نه په دی عبارت شروع کوي چې احمق په خپل زړه کی وویل خدای وجود نه لري، هغه وایي حتی د خدای منکرین هم باید د خدای تصور په زړه کی ولري له دی بغیر هغوئ نشي کولی په خپله خبره هم وپوهیږي.

(خدای وجود نه لري) دا تصور چې حتی یو احمق یې هم په خپل زړه کی لري دقیقاً څه شی دی ؟

آنسلم وایي د خدای تصور د هغه موجود تصور دی چې له هغې د کوم بل لوی شي تصور نشو کولی، یعنی موږ نه شو کولی چې له خدایه د بل لوی شي تصور وکړو ځکه د خدای تصور

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبارت دی د یو داسی موجود له تصور څخه چی تر ټولو پوه، تر ټولو زورور، ازلي او مطلق کامل دی نو دغه تصور د خدای تصور دی او په کایناتو کی ددغه تصور بل مثال نه لیدل کیږي.

دلیل د اتقان صنع

د خدای د وجود د تایید لپاره دا دلیل د فلسفی تر ټولو گویا دلیل دی چی دنیا او په دنیا کی شته اشیاء د یو عجیب نظم لرونکي دي د سیارو له حرکاتو نیولی د مغزو تر خارق العاده جوړښت پوری دا هر څه تصادفي نشي کېدلی دا ډول نړۍ نشي کولی بغیر له هدفه او تصادفي منځ ته راشي دا دنړۍ د یو حیرانوونکي هنري اثر مشابه ده.

ویلیم پالي (۱۷۴۳-۱۸۰۵) دا له ساعت سره مقایسه کوي که چېرته موږ په یوه بی انسانه جزیره کی ساعت ومومو هیڅکله به څوک داسی فکر ونه کړي چی په دی جزیره کی د ساعت دا ډول پیدا کېدل تصادفي وي او دا ساعت په خپل سر رامنځته شوی دی بلکی بلافاصله به مو نتیجه اخیسته چی یو عاقل موجود شته چی د کوم غرض په خاطر یی دا ساعت جوړ کړی دی ، په دی توگه ساعت ساز له خدای سره مقایسه کیږي.

ډیویډ هیوم وایي: نړۍ نشو کولی چی له انساني صنعت سره تشبیه کړو هغه وایي که نړۍ له ساعت سره مشابه ده له غټو غټو حیواناتو او ونو بوټو سره هم مشابه ده ؟- که ساعت کوم عاقل شخص طرحه او ډیزاین کړی دی نو حیوانات او ونې بوټي طبیعتاً رامنځته شوی دی چی د یو ساعت ساز او ډیزاینر شتون ردوي.

دلته سوال دادی چی آیا له یو مدبر او طراح پرته کېدای شي دغسی منظمه نړۍ رامنځته شي ؟- د ډیویډ هیوم ځواب دادی چی ثبات له گډوډۍ او نامنظمۍ نه ډیر ارزښتمند دی نړۍ طبیعتاً استواره او باثباته ده او اړتیا نشته چی څوک یې کنترول کړي د طبیعت قوانین هر څه کنټرولوي او دوام مومي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

برابري او مساوات

آيا برابري يو داسی ارمان دی چی د دفاع کولو ارزښت لري ؟-

دلته اړتیا ده چی توضیح کړو چی موږ د کوم ډول برابرۍ خبره کوو. ځینی وخت د برابرۍ ټکی د اذهانو د مخشوش کېدلو سبب شي ځکه کله کله مساوات طلبان وايي چی خلک په هر حال سره برابر دي وروسته دا نتیجه ګیري وشي چی باید ټول خلک سره برابر اوسي ددی ابهام د توضیح لپاره باید د برابر کلمه په څو مختلفو جملو کی استعمال شي.

کولی شو ووایو چی د مساوات طلبۍ مخالفان ددغه غلط فهمۍ اصلي قربانیان دي هغوی د برابر د کلمې په مقابل کی وايي چی خلک بی تردیده سره برابر نه دي او پوښتي چی کله تاسو وایئ چی خلک سره برابر دي مقصد مو څه دی ؟- هغوئ په دی هم نه پوهیږي چی له هر لحاظه د خلکو برابري هم زیانمنوونکی ده او هم ناممکن ده.

بېشکه هیڅ حکومت که هغه هر څومره قدرتمند حکومت وي هم نشي کولی چی ټول خلک هم د قد هم د جرأت او هم د مهارتونو په لحاظ سره برابر کړي. که چېرته چارواکو کولی شوای چی د يو چا ذهني توان پورته کړي اول به يې خپله توانمندي پورته کړی وه.

لېکن حکومت کولی شي خلک په ځینی نورو مواردو کی سره برابر کړي. مثلاً حکومتونه کولی شي خلکو ته د برابری رايې ورکولو حق ورکړي. او یا د مساویانه محاکمې کولو حق ورکړي دا ډول سیاسي برابري اصولاً ناممکنه ده. د اقتصادي برابرۍ له عهدی هم هیڅ حکومت کامیاب نه دی وتلی لېکن ځینی نور فکر کوي چی دولتونه کولی شي خلک د مادي امکاناتو او درآمد له لحاظه سره برابر کړي. کله چی موږ د برابرئ خبره کوو حتماً به زموږ هدف یا سیاسي برابري وي او یا هم د مادي وسایلو او آمدن برابري. ډېری غربي فیلسوفان بلخصوص هغوئ چی د مساوات

(c) ketabton.com: The Digital Library

طلبۍ ضد دي دا تاییدوي چې سیاسي برابري د سیاسي آزادئ اساسي شرط دی، او په همدی وجه برابري یو سالم ارمان دی.

اقتصادي برابري د نړئ د اکثره جنجالونو منشأ ده ځکه چې اقتصادي برابري له اړتیاوو، غوښتنو او تمایلاتو پورې اړه لري. آیا هغه خلک چې په ذهني، ښکلا، کاري ځواکمنۍ او د بیدارۍ له لحاظه نابرابر دي باید د اقتصاد له لحاظه هم سره برابر کړو ؟- یا دا چې آیا د ښایست په لحاظ بهتر شخص د یو بدرنګ کس په نسبت د زیات عاید د ترلاسه کولو حق لري ؟-

هغو ټولنو ته لاسرسی چې اقتصادی نابرابري یې لرله یو اساسي مشکل وو. دلته لیدل کېږي چې اقتصادي برابرۍ ته لاسرسی هغه وخت کیږي چې د افراط او نابربرئ له پولو تېر شو خو داسی نه لکه جورج اورل چې وایي چې شخصي دارایئ دی هم په مساویانه ډول بی له تبعیضه د افرادو تر منځ سره وویشل شي. تاریخ راښیي چې هېڅکله داسی اعمالو نابرابري په برابرۍ نه ده بدله کړې. د دارایئ تقسیم د برابرۍ دایمي حالت منځته نشي راوړلی او نه هم د مساوات طلبۍ دوامدار خوب لیدنه د تحقق قابل ده، بلکې حکومت باید د لازمي برابرئ د ساتنی لپاره د اقتصادي زېربناوو چلښت ته دوام ورکړي او هغو کسانو ته د کار کولو زمینه برابره شي چې د اقتصاد د چلښت او لوړتیا توان لري.

امریکایي لیکوال رابرټ نازیک د سیاسي فیلسوف او د ښي اړخي سرمایه‌دارۍ مدافع آین رند له نظریې ژور متأثر دی. نازیک په خپل کتاب (بی دولتي: دولت او د آرمانونو ښار) کی ادعا کوي چې که چېرته دولت غواړي چې اقتصادي برابري ایجاد کړي نو د بالغو افرادو ترمنځ دی سرمایه داري فعالیتونه غیرقانوني اعلان کړي. دلته د مثال په ډول یوه کیسه رانقل کوو: مثلاً ویلټ چیمبرمین فوق العاده تکتیکي شخص ده او ډیر خلک د هغه د مسابقې د لیدلو لپاره ورځي خو ویلټ په دی شرط لوبه کول غواړي چې دده طرفداران باید دده په صندوق کی ډېرې پیسی واچوي. نازیک وایي د یو مساوات طلب په نظر چیمبرمین حق نه لري او دا له انصافه لېرې خبره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده ځکه باسکټ بال یوه ګروپي لوبه ده چیمبرمین نشي کولی چې د ګروپ د نورو لوبغاړو په نسبت زیاتی پیسې لاسته راوړي. خو له بل لوري وايي چې د هغه د طرفدارانو له دی نه منع کول چې خپل قهرمان ته اضافي پیسی ورکړي د هغوئ د آزادۍ سلبول دي.

نازیک د دارایئ د تقسیم په باب متفاوت نظر لري. هغه وايي هره سرمایه له یوی مشروع لاری ترلاسه شوی ده. شاید داسی هم وي چې د زور او یا غلا له لاری پیدا شوي وي. که د سرمایې فعلي صاحبان او یا پلرونه یې د غلا او زور مرتکب شوي نه وي د هغوئ له دارایئ نه د محروومولو هر ډول کوشش د هغوی په حق ښکاره تعرض دی. ځینی وخت دا هم وایي چې حکومتونه چې له فقیرانو سره د کومک لپاره کوم مالیات له سرمایه دارو راټولوي په جریان کې یی د رعیت ډیری حقوق تر پښو لاندی کیږي. په دی صورت دولت باید دولت حداقل وي په دی مانا چې د دولت وظیفه یوازی له جنایاتو مخنیوی او د بهرني دښمن په مقابل کی دفاع وي.

د فرصت برابري

مساوات طلبان ځینی محدودیتونو ته ترجیح ورکوي یعنی د فرصتونو مساوات.

دلته مهمه نظریه داده چې هر څوک باید په ټولنه کی د کامیابۍ چانس او فرصت ولري. ددی امر د ممکن کېدلو لپاره باید دا وظیفه دولت په غاړه واخلي چې کولی شي له مالیاتو څخه د مدارسو او تعلیمي او تحصیلاتي مؤسساتو د جوړولو لپاره کار واخلي. لېکن هیح کس نه غواړي چې مالیات ورکړي خو دداسی کسانو شمېر هم کم نه دی چې ددی لپاره مالیه ورکوي څو د پوهنتوني زده کړو کلینیکي مرستو او ټولنیزو رغنیزو چارو له فرصت څخه په مساویانه ډول استفاده وکړی شي.

په غرب کی اکثره خلک د نازیک او آین رند د نظریې پلویان نه دي خو هغوئ دا امکان هم مني چې ډیری خلک اخلاقاً ددولتي بودیجو لپاره له خپلو شتو لاس په سر کېږي هغه شته چې ددوئ قانوني ملکیت دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دی توګه وييلی شو چې دولت په خاصو او معيينو حالاتو کی حق لري چې د عمومي لويو مصالحو په خاطر ځينی اشخاص د هغوئ له آمدن نه محروم کړي.

قانون او ارزښتونه

ځينی مساوات طلبان د خپلو ارمانونو د دفاع لپاره د حکومت او قانون استناد کوي، خو قوانين بايد اجتماعي وي او د مشخصو اشخاصو او محوطې لپاره نه وي، او که داسی وي هغه اصلاً قانون نشي بلل کيدای.

چېرته چی د يوی اجماع په صورت کی له قانون نه برخمن کيدل موجود وي او په پراخه توګه له هغی حمايت وشي نو فکر وکړئ چی د مساوات لپاره مو يو مناسب فرصت تر لاسه کړی دی. لېکن مساوات طلبان له قانون نه د يو لوړ شي په لټه کی دي چی د خپل هدف دفاع پری وکړي، هغوئ غواړي چی له سياسي، اقتصادي او احتمالاً اجتماعي برابرئ نه هم دفاع وکړي. اکثره وختونه قانون د ټولو هغو خلکو لپاره يو قسم تطبيقيږي چی قانون تر پښو لاندی کوي خو بيرته د قانون په باب دا احتمال وي چی د ټولنې د ځينی ګروپونو په وړاندی په تبعيض او نابرابرئ قايل دی. د جنوبي افريقا د عبور او مرور قانون همداسی وو، له هغوئ سره چی د عبور او مرور له قانون نه تخلف کوي يو شان برخورد کېده خو سپين پوستي له هماغه اول وخته د قانون په عملي کولو مجبور نه ول.

ښشکه د انسانيت ارمان دادی چی د ټولنی تر منځ مهرباني، عاطفه او متقابل احترام موجود وي په دی توګه بايد ټول انسانان د ټولنی هرقشر ته که هغه لوړ وي او که ټيټ په عزت او احترام قايل وي بی له دی چی فرق پکی وشي. بلخوا که څه هم دا عمل ممکن دی خو په عملي ډګر کی ډير کم تطبيقيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حد اقل دولت

آین رند، نازیک او نور ښي لاسي ازادي غوښتونکي استدلال کوي چې د دولت بهترین قسم حداقل دولت دی. حداقل دولت یعنی هغه چې د خپل فعالیت حوزه په ځینی زمینو پوری محدودوي، دغه حوزی د بهرنۍ حملې په مقابل کی دفاع او دنظم او قانون د ساتنې په شمول ساحاتو ته وېیل کیږي. د نازیک په باور د دولت حنجره د ملت لخوا د قانون د عملي کولو په خاطر د ځینې ازادیو قربانولو ته وایي، موږ په قانون کی دقتل خلاف نکات ځایوو ځکه هیڅوک باید د خپل همسایه د وژلو حق ونلري، دا په یو ډول محدودیت دی خو داسی محدودیت نه دی چی زموږ د ځورېدلو سبب شي هغه محدودیت چی موږ یې منلو ته تیاریږو هغه محدودیتونه دي چې موږ یې عملي کول اړین بولو.

په حقیقت کی ځینې مساوات طلبان او د مساوات طلبۍ ضد اشخاص په همدی ټکي سره وران دي چې د دولت د مسؤلیت او ثدرت ساحې دی وټاکل شي یعنی دا ټکی دی روښانه شي چې دولت تر کومه حده قدرت باید ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آزادي

په سیاسي او اجتماعي برخه کی آزادي د یو انسان د حقوقو بنسټ دی.

- ✓ له سانسور څخه آزادي: یعنی د لیکلو او ویلو آزادي هماغه څه چی کټ مټ انسان یې غواړي.
- ✓ له مذهبي تحمیل څخه آزادي: یعنی د ځانځلولپاره آزادي چی د یو فرد حق دی او همدا راز د نه ځانځلو لپاره د انسان خپلواکي.

سیاسي آزادي

ټولی ازادۍ سیاسي نه دي، له ویری نه آزادي یعنی د روزولټ نظریه په پام کی ونیسۍ: روزولټ د هغې ویری خبره کوله چی مستبد دولتونه یې د رامنځته کولو باعث وي. لېکن خلک نوری ویری هم لري، خلک غواړي د مرضونو له وېری د ذهني او رواني اختلالاتو له وېری او د یوازیتوب له وېری نجات ومومي.

خو زموږ بحث دلته د سیاسي آزادۍ په وضاحت څرخي چی د افرادو او دولت مربوط کیږي. سیاسي آزادي په خپل ځان کی یو ډیر پراخ بحث دی لهذا موږ په دری اصلي پوښتنو سره دا موضوع غزوو.

I. اوله پوښتنه داده چی څو قسمه سیاسي آزادۍ وجود لري ؟
II. آیا د سیاسي آزادۍ مختلف اقسام له یو بل سره رابطه لري ؟ په بل عبارت که چېرته یوه ټولنه یو ډول آزادي لري آیا دغه آزادي نوری آزادۍ هم تضمینولی شي ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

III. دریمه پوښتنه داده چې کوم ډول آزادي مهمه ده ؟

څلور ډوله سیاسي آزادۍ وجود لري:

- ملي آزادي یا استقلال د استعمار په مقابل کې
- د مشروطه حکومت په مقابل کې آزادي یعنی د استبداد په مقابل کې جګړه
- فردي آزادي
- او اقتصادي آزادي

استقلال یا د استعمار په ضد جګړه

آزادي د مدني حقوقو د تر لاسه کولو، د دېموکراسۍ د رامنځته کولو او له مشروطه حکومت څخه د خلاصون په مانا نه ده، بلکې تر ډېره د استقلال په مانا ده یعنی د بهرنیو اربابانو له سلطې څخه خلاصون.

ولې حکومتونه له بهرنیو حاکمانو وېره لري ؟- شاید په دې وجه چې استعماري استبداد تر بومي او وحشي استبداد بدتره وي. په دې بنیاد ښکه مستبد حکومتونه له خپل رعیت نه بده اقتصادي استفاده کوي خو دا ډېره واضحه ده چې استعماري حکومتونه د مستبدو پاچاهانو او حاکمانو په نسبت له خپلو رعایاوو ډېره بده استفاده کوي، او اقتصادي استفاده تر ډېره د یو ملک په مستعمره کېدلو تمامېږي.

استعماري حکومتونه د دین کلتور او ژبې له نظره د محلي استبدادي حکومتونو په نسبت ډېر بدتر وي. اکثره وخت استعمار کلتوري دیني او ژبنۍ ویرانۍ له ځان سره لري. د استعمار بدترین جنایات شکنجه او قتل عام ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لېکن په مختلفو وختونو کې په دغه خاورینه ځمکه مختلفو ظالمانو وجود درلود چې په خپل رعیت یې تر بل هر خارجي استعمار زیات ظلم او ستم کړی دی لکه کالیگولا او پول پوت هغه پاچاهان وو چې په خپلو خلکو یې هغه بلاوې نازلې کړې چې هیڅ استعمارگر یې شاید په خپل استعمار لاندې خلکو رانه ولي.

د مشروطه حکومت په چوکاټ کې سیاسي آزادي

د آزادۍ لټون غالباً د قلم او بیان جگړه او کله کله د تورو جنګ چې د دیکتاتورانو او مطلقه پادشاهانو په خلاف وي. کله چې د حاکمیت لاندې کسان د یوې نمایندگۍ شکل جوړول وغواړي د دیکتاتورانو او پاچاهانو قدرت محدودېږي. په دې بنیاد که هر څه مساوي وي د خلکو د نمایندگۍ زیاتوالی به د حاکمانو د قدرت په کمېدلو تمام شي. یو دلیل همدا دی چې سیاسي نماینده – گۍ د آزادۍ په مانا دي.

هر حکومت د خپلو خلکو لپاره سخت یا ضعیف محدودیتونه رامنځته کوي خو د مساوات په صورت کې خلک له دغه محدودیت نه ازادېږي. هغه خلک چې له خپله منځه د حکومت لپاره نمایندگان ټاکي د ځان لپاره د لا ډېرې ازادۍ غوښتونکي وي.

خو آیا پارلماني حکومت کافي دی ؟- نه ! ځکه پارلماني حکومت یوازې په همغه خلکو تکیه دی چې د پارلمان په چوکۍ یې تکیه وهلې وي.

آیا شاهي حکومت کافي دی ؟- نه ! لومړی باید دا وپوښتل شي چې آیا مشروطه حکومت د ټولو خلکو د نظر او تایید وړ دی او که یوازې د یو څو کسانو.

د سیاسي احزابو شتون روا دی خو آیا د رای گیرۍ نظام واقعاً عادلانه دی. په سترو ټولنو کې دا ناممکنه ده چې مستقیماً دیموکراسي پلې شي او یا هر کس دې هرې سیاسي موضوع په اړه د یوې رایې ورکولو حق ولري، دلته یوازې ممکن کار منظم انتخابات دي چې پکې هر بالغ شخص

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوازې د یوې رایې حق لري او پکې هیڅ سیاسي حزب غیرقانوني نه وي او کاملاً سیاسي آزادي ولري، او انتخاباتي نظام دروغجن او د خلکو د غلطولو د وسیلې په توگه ونه کارېږي.

آیا یوه آزادي د ټولنې نورې آزادۍ هم تضمینولې شي ؟-

متأسفانه چې دې سوال ته ځواب منفي دی ځکه د یوې آزادۍ لپاره جگړه د ټولو آزادیو د ترلاسه کولو په مانا نه ده، تاریخ ثابته کړې چې د استقلال لپاره کامیابه جگړه هر ډول حکومت په ځان پسې لرلی شي که چېرته د یو ملک په تقدیر کې دیموکراتیک نظام لیکل شوی وو دا به د هغوئ لویه نېکمرغي وي. بېشکه ملي استقلال د سیاسي آزادئ او په خپل سرنوشت د حاکمیت د ټاکلو لپاره ضروري شرط دی خو کافي شرط یې نشو بللی.

د مشروطه حکومت په قالب کې سیاسي آزادي یوه بله نظریه ده. ددې ډول آزادۍ مدافعان لکه د متحده آیالاتو بنیادگزار چې قصداً یې ټول رعایتونه په خپل جنس او نژاد پورې محدود کړي وو. په دې بنیاد حتی به پرمختللو دیموکراتیکو هېوادونو کې هم د مملوکیت خدمات ټولو هېوادوالو ته په مساوي توگه نه دي وړاندې شوي. د نړۍ تر ټولو مشهور دیموکراتیک هېواد هم تر ۹۰ کلونو پورې له خپلو خلکو ظلم لغوه نکړې شو او د خپل تاسیس تر سلو کلونو یې هم ښځو ته د رایې ورکولو حق ورنکړ. د متحده ایالاتو په جنوبي ایالاتو کې د تور پوستو رایه ورکوونکو پراخ ترور، د تشدد او بدچلند اعمال، د ښځینه فعالانو بندي کول او اجباري واده کول ددې قدرت بېلگې دي چې حتی په لویو ولسواکو هېوادونو کې وجود لري. تر ډېره په اکثریت ولسواکو ټولنو کې هم فردي آزادي لکه د بیان آزادي نشي تضمینېدلای.

آیا مشروطه حکومت د آین رند او نازک مطلوب اقتصادي آزادۍ تضمینولای شي ؟- بلکل نه !

بعضې هغه دولتونه چې کامل پارلماني او یا مشروطه دي خپل اقتصاد د سوسیالیزم او سرمایه دارئ په ترکیب مخکې وړي. هغه هېوادونه چې اقتصادي آزادي لري غالباً له نورو آزادیو هم برخمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي. په عین حال کې اقتصادي آزادي سیاسي آزادي هم چې مطلب مو مشروطه حکومت دی نه تضمینوي پاتی خو لا د بیان او مذهب آزادي.

رند او نازیک د خپلو نظریاتو د تحقیق لپاره یوازی متحده ایالاتو ته پنا وړي حال دا چې د نوری نړۍ په هېوادونو کې وضعیت متفاوت دی او یوازی د متحده ایالاتو د وضعیت مطابق پالیسي د نورو هېوادونو نظام نشي رهبري کولی، هغوئ باید پوه شي چې د نوری نړۍ هېوادونه سرمایه-داري او دیموکراتیک نه دي.

د اسلام تر حاکمیت لاندی ممالکو کی سرمایه داري ممکنه ده که څه هم په ډیرو اسلامي هېوادونو کی په مکمله توګه مذهبي آزادي نشته او د همدغه محدودیتونو په وجه په ډیرو اسلامي هیوادونو کی نه مشروطه مترقي او پرمختللي نظامونه شته او نه کافي امن او نظم.

نو له دی سره دی نتیجی ته رسیږو چې د ازادۍ مختلف اقسام نشي کولی د یوبل حقوق تضمین کړي بلخصوص فردي آزادي.

فردي آزادي او طبیعي حقوق

جان لاک په خپله دوهمه رساله کی د مدني حکومت په طبیعي حقوقو خبره کوي. هغه وایي چې دری طبیعي حقوق وجود لري: د ژوند حق، د آزادۍ حق او د رایې حق.

خو توماس جیفرسن د طبیعي حقوقو د دریم قسم یعنی د درایئ د حق په ځای د نېکمرغۍ لټون لیکي. د لاک دوه رسالو او د امریکې د استقلال اعلامیې په امریکایي فیلسوفانو ژور تاثیر کړی دی او د هغوئ ډیری باوري دي چې اخلاق د حقوقو اساسي پایه ده.

که څه هم چې د طبیعي حقوقو نظریې په سیاسي او اخلاقي مفکورو کلک تاثیر لرلی دی خو باید ومنل شي چې د ضعف نکات هم لري. یو عیب یی دادی چې دغه نظر نسبتاً مبهم دی یعنی په

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه وجه یو حق کولی شو طبیعي وبولو ؟- بل دا چې دا ادعا چې وايي انسان دغه طبیعي حقوق لري نه موږ ته راښيي چې کوم شیان په دغه حقوقو کې داخل دي او نه یې هم د دفاع او تحفظ لپاره لارې چارې راته وايي.

که چیرته د آزادۍ حق د انسان طبیعي حق دی نو آیا هغه جنایتکاران چې محکوم دي هم د آزادۍ طبیعي حق لري ؟- که هو نو آیا ددوئ د طبیعي حق د استقرار لپاره ولته عمومي عفوه وشي که څنګه؟

فردي آزادي او مدني حقوق

فردي آزادي له هغې آزادۍ څخه عبارت ده چې د بل چا له مداخلې خالي وي بلخصوص په شخصي ژوند کې د حکومت د ناروا مداخلې پرته. دا په دې مانا ده چې د شخصي ژوند ځینې حدودات باید د هیڅا ترکنترول لاندې نه وي. دا چې دا قلمرو کوم دی په خپله د آزادئ له اصولو کولی شو استنباط وکړو. عموماً باور دادی چې د شخصي آزادۍ حصې د شخص د بیان آزادي او د قلم آزادي ده. د مذهب آزادي د اطلاع رسونې آزادي او واده کولو یا نه کولو آزادي عبارت دي د شخص له فردي آزادۍ او د فکر او عقل له حیات څخه.

د همدې نظریې پلویان وايي چې د دغه ازادیو د حصول لپاره د قانون حمایت ته اړتیا ده او باید اقلیتونو ته هم دغه حق ورکړل شي. ډیر نور غربي فیلسوفان له مختلفو لارو د فردي ازادۍ د حمایت غږ پورته کوي. د نمونې په خاطر بنیامین کنستېنټ باور درلود چې مذهبي آزادي د مالکیت آزادي او د عقیدې آزادي د یوې پرمختللې ټولنې بنیادي ضرورتونه دي. ځینې نور د بیان او خپرونو په آزادۍ ټینګار کوي. هغوئ چې له فردي آزادۍ دفاع کوي ډېر زیات دي خو باید له جان ملټ، ټام پین، ماري ویسټن کرافټ، توماس جیفرسن او جي ایس میل روزولټ څخه یادونه وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پایلې په توګه وییلی شو چې د یوې ټولنې وضعیت د هغه ټولنې آزادي راته تشخیصوي. ښکاره ده چې د بیان او فکر آزادي نه وي موږ حتی د سوال کولو لپاره هم خوله نشو خلاصولی پاتې خو لا د ټولنې د نورو ضرورتونو د رفع کولو هوډ او اقدام.

- پای -

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library